

DIPLOMADOLGOZAT

Dezsény Katalin

2023

Magyar Agrár-és Élettudományi Egyetem
Budai Campus
Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet
„MSC” Tájépítész Mérnöki Mesterképzési Szak

AZ ERDŐTELEKI ARBORÉTUM FEJLESZTÉSI
KONCEPCIÓTERVE

Belső konzulens: Takács Katalin

Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet

Kertművészeti és Kertépítészeti Tanszék

Készítette: Dezsény Katalin

Budapest, 2023.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	2
1. Vizsgálat	2
1.1. Kutatásmódszertan.....	2
1.2. A témával kapcsolatos fogalmak, jogszabályok.....	3
1.3. Vizsgált terület	6
1.4. Településtörténet.....	8
1.5. Birtoklástörténet.....	8
1.6. Építéstörténet.....	12
1.7. Történeti térképek elemzése.....	19
1.8. Úthálózat kialakulásának elemzése	22
1.9. Jelenlegi állapot.....	25
1.10. Látványkapcsolatok vizsgálata	28
1.11. A területen található értékek.....	29
1.12. Dendrológiai értékek.....	30
2. Értékelés.....	34
2.1. Problémák.....	35
2.2. Vizsgálat összegzése.....	36
3. Koncepció	36
3.1. Kastélykert és arborétum átfogó koncepció	37
3.2. A kastély előkertjén átalakuló funkciók és koncepcióterv	41
3.3. Anyaghasznát	43
3.4. Növényalkalmazás.....	44
Összefoglalás.....	46
Irodalom és forrásjegyzék	47
Mellékletek.....	52

Bevezetés

A diplomamunkámban az Erdőteleken található egykori Buttler család birtokában lévő kastélyt és a hozzátartozó birtokterületet, illetve tágabb környezetét tanulmányoztam. A birtok Heves megyében található Erdőteleken.

Kelet-Magyarországon sajnos jellemző jelenség, hogy egyre több kastély és kúria merül feledésbe, kerül olyan állapotba, hogy azt az idő múltával egyre nehezebb helyreállítani. Ennek részben az az oka, hogy az eredeti birtok elaprózódása után nem lehetett egy egységként kezelni a területet, az új tulajdonosok hozzá nem értő módon alakították át azt. Ezért is tartom fontosnak hogy olyan tanulmányt készítsek, amely történetileg megalapozottan rögzíti a birtok egykori és jelenlegi értékeit.

A tanulmányomban vizsgálom a birtokviszonyok, funkciók átalakulását, bemutatom a kastély történetét, külső-belső kapcsolatait. Vizsgálom és rögzítem a fellelhető értékeket, bemutatom az arborétum kialakulását, jelenlegi állapotát. Bemutatom a Buttler család történetét, mint érdekesség, Mikszáth Kálmán Különös házasság c. regényének kapcsolatát a kastéllyal.

A kutatásom célja egy olyan fejlesztési lehetőség megtalálása, melyet később az arborétum is fel tud használni, illetve olyan funkció megtalálása, amely segíti a kert és kastély egységének összekapcsolását.

1. Vizsgálat

1.1. Kutatásmódszertan

Kutatásom és vizsgálatom többszöri helyszíni bejáráson, kutatáson, illetve többszöri személyes, a témával kapcsolatos szakemberekkel való találkozáson alapul: egyrészt Zöllei Tamás az Erdőteleki Arborétum jelenlegi igazgatójával, másrészt Kiszely Tóth Anett, történész, a hazai kastély-és palotaépítészet kutatójával.

A térképes állományt (légifelvételek, kataszteri térképek, katonai felmérések, rendezési tervek, helyszínrajzok) a tágabb kontextus megértéséhez, a térszerkezet változás folyamatának szemléltetéséhez, úthálózat kialakulásának vizsgálatához, a jelenlegi állapot kialakulásának megértéséhez használtam.

A vizsgálati részhez szükséges alapadatok összegyűjtésére az alábbi intézményektől igényeltem és kaptam a következő dokumentációkat:

- Heves megyei Kormányhivatal Földhivatal
 - o 1935 kataszteri térkép
 - o 1968 sztereografikus térkép
 - o 1989 kéziratos térkép
 - o 2006 mérési vázlat
 - o 2022 ortofotó, dat_térkép
- Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ (helyben megtekinthető dokumentációk)
 - o Tervtár: építési, épület felújítási tervdokumentációk
- Lechner Tudásközpont (helyben megtekinthető dokumentációk)
 - o településrendezési és szabályozási tervek
- Hadtörténeti Múzeum-Hadtörténeti Térképtár
 - o 1960-as térképszelvény
- Országos Széchenyi Könyvtár, Térképtár (helyben megtekinthető dokumentációk)
 - o Erdőtelek, arborétum 1980 kiadvány
 - o Erdőtelek birtoktérképek
 - o 1:10000 topográfiai térkép
- Erdőteleki Arborétum Irattár (helyben megtekinthető dokumentációk)
 - o kerttörténeti dokumentációk
 - o kézi helyszínrajzok

További alaptérképeket, légifelvételeket az alábbi weboldalakról gyűjtöttem:

- fentről.hu
- geoshop.hu
- hungaricana.hu
- mapire.eu

1.2. A témával kapcsolatos fogalmak, jogszabályok

Ebben a fejezetben összegyűjtöttem azokat a definíciókat, fogalommeghatározásokat, melyek a témával kapcsolatosak. Több közülük átfedésben áll (pl: arborétum, dendrológiai kert), de

úgy gondolom, jó átlátni ezeket a fogalmakat. Több példát is találtam egy fogalomra, érdekes látni, hogy régebbi megfogalmazások az évek során, kertek, funkciók átalakulása következtében milyen irányba változtatták meg a tartalmi jelentést. Továbbá kiemeltem a műemlékvédelemmel kapcsolatos jogszabályi vonatkozást.

Arborétum: „Az arborétumok egy része oktatási vagy kutatási céllal létesült. Kialakításuk tudatosan történt és történik növényrendszertani, növényföldrajzi, ökológiai vagy használati érték szerinti csoportosításban. Ugyanakkor számos olyan neves arborétumunk van, ami magánkezdeményezésként létesült (a 19. század főúri kastélyparkok). Itt a kialakításnál a legfőbb cél a gyönyörködtetés volt, minél változatosabb és látványosabb növényanyag felhasználásával. Manapság, a kisebb magán arborétumok létrehozói inkább egy-egy általuk kedvelt növénycsoportra szakosodnak: például fenyőfélék vagy télálló szubtrópusi növénykülönlegességek...”¹

Dendrológiai kert: „különböző fajú, fajtájú fák és cserjék mesterségesen telepített gyűjteménye. Jellemzője a fajgadagság, a ligetesség és a hosszú életkor. A régebbi ~ok ált. parkszerűek, a pihenést szolgálják, s esztétikai élményt nyújtanak. Az újabban létesített ~oknak gazdasági és tudományos céljuk is van. Magyaro.-on az ~ok természetvédelmi területek. Nevezetesebb magyaró.-i ~ok: agostyáni, alcsúti, badacsonyörsi, dénesfai, erdőteleki, gödöllői, kámi (Jeli ~), martonvásári, pannonhalmi, sárvári, sellyei, soproni, szarvasi, szelestei, szombathelyi (Kámoni ~), tisztaigari, vácrátóti, zirci ~.”²

Botanikus kert (fűvészkert): „rendezett, élő növénygyűjtemény, egyrészt az egyetemi, iskolai oktatás, tudományos tanulmányozás, másrészt az általános ismeretterjesztés céljaira. A botanikus kertek morfológiai, ökológiai, rendszertani, növényföldrajzi és szociológiai elvek alapján létesíthetőek, illetve tagolhatók. Gyakran botanikai múzeum, haszonnövénygyűjtemény és különböző növényházak, nevelőházak tartoznak hozzájuk. Egy részük felsőoktatási intézményekhez kapcsolódik, más részük önálló”³

Tájképi kert: „Angliában alakult ki a XVIII. sz.-ban (angol kert). Naturalizmussal indult, mert Addison szerint a kertet olyannak kívánták látni, mintha magától nőtt volna (festői kert). A növényeket minden válogatás nélkül telepítették, a kialakuló kerti képet a véletlenre bízva. Az első helyes alakítási elveket William Kent (1685-1748) fogalmazta meg. Programjának

¹ Tar , 2002, 41.

² Élesztős, 1994.316.

³ Muraközy , 1963. 128.

végrehajtója, Brown, a szépségvonal hirdetője, a helyes elveket nem tudta a valóságba átültetni. Repton (1752-1818) gyakorlati kertépítő leszegezte, hogy a kert nem öncélú tájkép, hanem elsősorban az emberek tartózkodására szolgáló hely, amelyet saját művészi törvényei szerint kell kialakítani. Kifogásolta a mesterséges terepalakítást és az épületek körüli geometrikus virágos kert kialakítását javasolta. Repton tanításait egész Európában elfogadták és utánozták. Német területen Pückler (1785-1871) a Muskau-i park építője megkülönbözteti a lakóházzal kapcsolatos kertet a parktól, amelynek a táj és az éghajlat jellegét kell megán viselnie, és amelyet csak a termőhelyi adottságoknak megfelelő vegetációval alakíthatunk ki.”⁴

A történeti kert „olyan építészeti és növényi alkotás, amely történeti vagy művészi szempontból közérdekű. Mint ilyen, műemléknek tekintendő.”⁵

A történeti kert „olyan kertépítészeti alkotás, zöldfelület, illetőleg park, amely történeti vagy művészeti értékkel bír önállóan, vagy más műemlékhez kapcsolódik, illetve a történeti településszerkezet részeként jelenik meg. A kiemelkedő jelentőségű történeti kert műemlékké nyilvánítható, lehetőleg eredeti rendeltetésének megfelelően, teljes területére kiterjedően kell védelem alá helyezni”⁶

A műemlékvédelem sajátos tárgyai: „történeti kerteket, temetőket és temetkezési helyeket, műemléki területet foglal magába”⁷

A műemlékvédelem feladata: „a) a műemléki értékek felkutatása, tudományos kutatása, értékelése és számba vétele, dokumentálása, nyilvántartása, védetté nyilvánítása és a védendő műemléki területek meghatározása, b) a műemlékek és környezetük fenntartása, helyreállítása, védelme, valamint eszmei értékükkel összhangban álló hasznosításuk biztosítása, c) a műemléki szempontból védett területek fenntartását, fejlesztését és az értékvédelmét szolgáló kezelés összhangjának megteremtése, d) tudományos alap kutatások és kutatások, oktatás, ismeretterjesztés”⁸

Műemléki érték: „minden olyan építmény, kert, temető vagy temetkezési hely, terület (illetve ezek maradványa), valamint azok rendeltetészerűen összetartozó együttese, rendszere, amely hazánk múltja és a közösségi hovatartozás-tudat szempontjából kiemelkedő jelentőségű történeti, művészeti, tudományos és műszaki emlék, alkotórészeivel, tartozékaival és

⁴ Muraközy, 1963.

⁵ Firenzei Karta. ICOMOS, 1981. 26-29.

⁶ Lapsánszky, 2013, 314 Kövtv. 36. § (1) bekezdés

⁷ 1997. évi LIV. törvény, III. fejezet A műemlékvédelem sajátos tárgyai, Történeti kertek, 1997.VI.25.

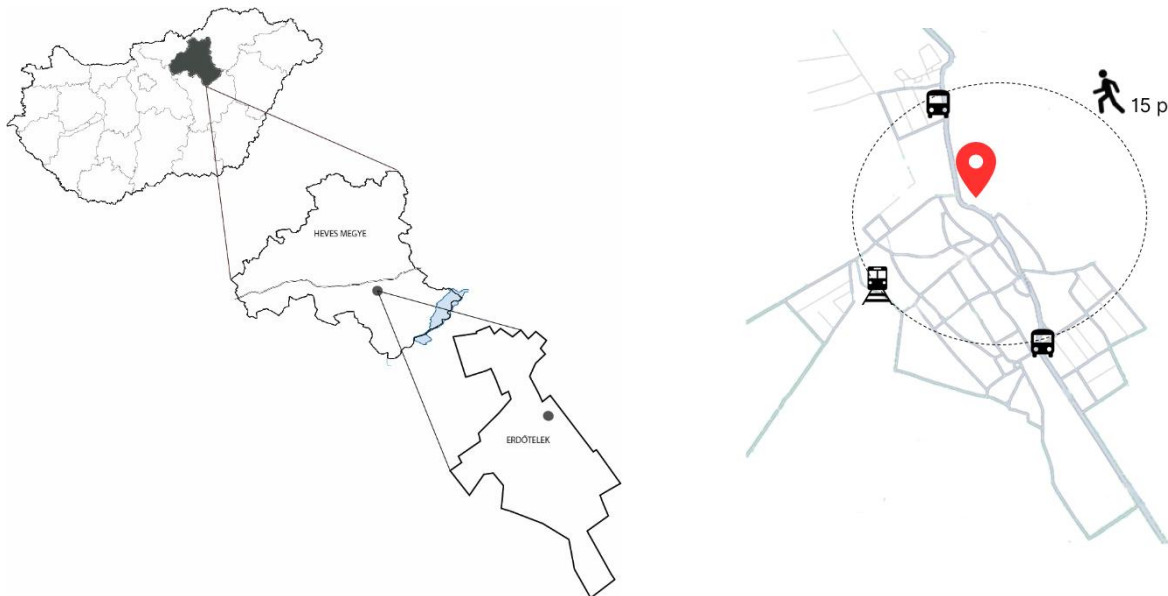
⁸ 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről, 2. Fejezet, Műemlékvédelem, 2001

berendezési tárgyaival együtt. Ennek egy részét képezi a műemlék, ami olyan műemléki érték, amelyet a Kövtv. alapján jogszabállyal védetté nyilvánítottak”⁹

Műemlék: Olyan műemléki érték, amelyet a 2001.évi. LXIV. törvény alapján jogszabállyal védetté nyilvánítottak.¹⁰

1.3. Vizsgált terület

Erdőtelek Észak Magyarországon, Heves megyében, Hevesi járásban, az Alföld peremén található. A településen jelenleg 3248 fő van számoltartva. Tömegközlekedéssel Budapestről Kál-Kápolnai átszállással elérhető, a busz és vasútállomás 15 perc alatt érhető el az arborétumtól.

1. ábra Elhelyezkedés, megközelítés
forrás: saját készítésű ábra

A terület az alföld északi részének és a Nógrád dombvonulat déli részének peremén áll. Növényföldrajzi szempontból átmeneti jellegű terület, amely többnyire az alföld flóraidék tiszántúli flórajárásával rendelkezik, de az Északi- középhegység cserhádi flórajárás állománya is megjelenik a területen. Egy-egy területen megtalálható a pusztai tölgyes, a vizesebb, mélyebb fekvésű területeken a fűz, nyár, éger erdő és tölgy-kőris-szil ligeterdő. Klimatikus viszonyok szempontjából csapadékszegény, száraz, meleg a terület. Talaj szempontjából gyengén lúgos

⁹ 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről, *Értelmező rendelkezések*, 2001

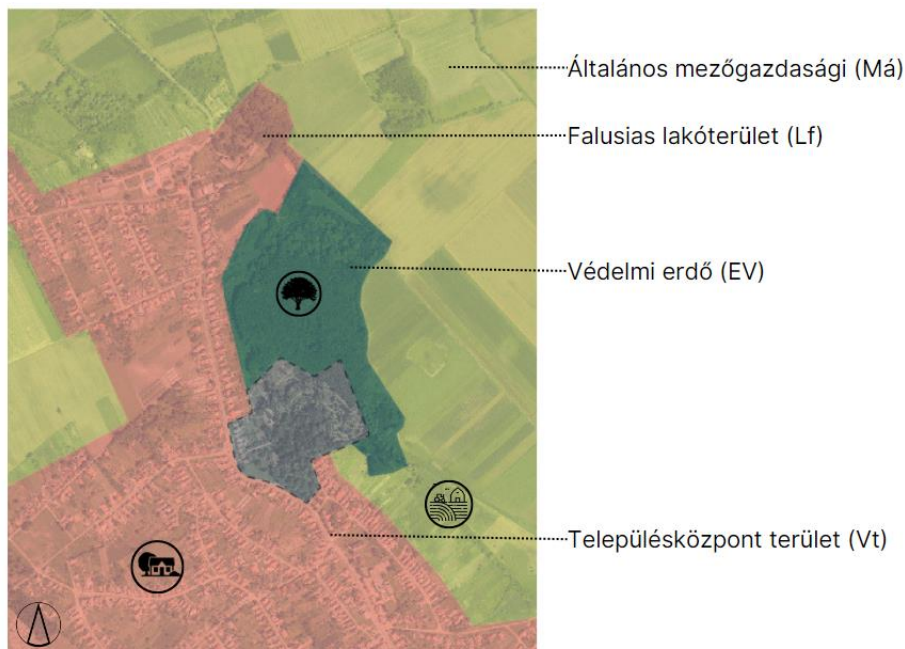
¹⁰ 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről, *Értelmező rendelkezések*, 2001

kémhatás a jellemző, mészkerülő növények nem jelennek meg a területen¹¹. A terület egy természetes depresszió része, amely magas talajvízű, valamint a Hanyi ér által táplált vizenyős terület. Kiterjedése évszázadtól függő, illetőleg a mindenkori csapadék és vízhozamok határozzák meg. A relatív vízbőség egy változatos növénytakarót (lápi vegetációt) hoz létre. Nevében is egy égerfás védett terület.

A terület geomorfológiája: A terület hordalékkúp, tsz. feletti magassága 105-115 m közötti. A hordalékkúp felszíne fokozatosan lejt. A szél a folyóvízi kavicsból és homokból fújta ki a futóhomokot és egyedi homokformákat hozott létre. A felszínen többnyire szélbarázdák, maradék gerincek, illetve hosszanti és parabola alakú garmadák vannak. A relatív szintkülönbség 5-8 m.¹²

A területet két léptékben vizsgáltam. Nagyobb léptékben, történeti kontextus szempontjából a kastélyt és a hozzá tartozó eredeti birtokhatárt, ami egy 36 hektáros területet fed le. Kisebb léptékben, részletesebben pedig a kastélyt és az arborétumot, ami egy 11 hektáros terület.

A vizsgált terület körül az alábbi területhasználatokkal határos a terület (2. ábra): A terület nyugatról és délről a település határolja (zárt soros beépítésű falusias lakóterület). Északról, védelmi erdőként számoltartott 19 hektáros égerláp terület, amely jelenleg a Büki Nemzeti Park kezelése alatt áll, a keleti oldalán a mezőgazdasági területek a meghatározóak.

2. ábra Környező területhasználat
forrás: saját készítésű ábra

¹¹ Novák, Tarjányi Ferenc, & Festi, 1986.1.

¹² Novák, Tarjányi Ferenc, & Festi, 1986. 1-2.

1.4. Településtörténet

Erdőtelek a Hanyi- ér forrása mellett terül el. A település neve először 1215-ben jelenik meg egy oklevélben Erdev néven. Plébániája már az 1332-37-ik évi pápai tizedjegyzékben is szerepel. Neve először Egyházaserdőtelek (1423-46), majd Kápolnáserdőtelek (1446), majd 1473-ban kapja meg az Erdőtelek nevet. A 1549-es adóösszeírás szerint a település már teljesen el volt pusztítva. A török hódoltság idején a település megsemmisül, majd 1564-ben kezd újra benépesülni, később ismét felépítették. 1583-ban a falu két részre különült, Alsó és Felsőerdőtelekre. 1589-90-ben Rákóczi Zsigmond számadásában Alsó és Felső Erdőtelek is beszolgáltatva a főpapi tizedet. Az 1684-es összeírásban nemesi községként volt számontartva. 1684-ben a Gellerffy család birtoka volt, a település ekkor kezdett el nagyobb mértékben beépülni. 1693-ban tüntetik fel Buttler János birtokaként. Az Erdőtelken levő római katolikus templomot Buttler János építtette 1748-ban, majd a Hanyi pusztán lévő kápolnát szintén ő építtette. A település határában található művészi faragású kőkeresztek közül egyet Buttler gróf készített. Az 1715-ben építtetett Buttler kastély a helységben és a határban lévők közül is a legrégebbi. A település északi részén futott keresztül a Csörsz árok. Erdőtelekhez tartozó területrészek ekkor Pusztatenk, Pusztafelsőtelek, Pusztahanyi telepek voltak. A faluban jellemző volt, hogy lakosai közt sok volt a juhtenyésztő.¹³

1.5. Birtoklástörténet

1691-ben Kovács György erdőteleki birtokrészét eladja Buttler Jánosnak, aki az egri vár parancsnoka. Buttler 1692-ben szerzi meg a Pusztahanyi területet Szaniszló Istvántól. Buttler Jánosnak nem voltak gyermekei, ezért örökbe fogadta unokaöccsét, Buttler János Lajost, aki 1714-ben kapta meg a grófi rangot.¹⁴

Buttler János Lajos grófnak két felesége volt és 12 gyereke született, közülük csak egy vitte tovább a család nevét: Buttler Gábor, (többi testvére még gyermekkorban meghalt, illetve lány volt). Buttler Gábor, aki egyben királyi és császári kamarás volt, számos további vagyona tett szert a család számára. II. Józseftől adományként Bánátban egy 30 ezer holdas uradalmat kapott, később a párdányi előnevet is felvette.¹⁵

¹³ Borovszki, 1896-1914

¹⁴ Novák, Tarjányi Ferenc, & Festi, 1986. 1.

¹⁵ Kiszely Tóth, 2021. 2.

A Buttler családnak számos vagyona, magas társadalmi rangja, nagy tekintélye volt, nemcsak Erdőteleken, de az ország többi részén is. Az erdőteleki kastélyban több előkelő személyt is vendégül láttak, mint gróf Orczyak, Fáy-ak, Keglevichek, gróf Almássyak. Buttler Gábor 32 évesen vette feleségül egy távolabbi rokonát, Buttler Erzsébetet. A házasságból 15 gyerek született, azonban csak 5 maradt életben, közülük két fiú. Az idősebb fiú, Tamás Frigyes rossz egészségügyi állapota miatt nem élte meg a felnőttkort, így lett az egyetlen örökös János Benedek Vilmos, aki 1773-ban született. A gróf kilógott az úri sorból tékozló, duhaj életmódja miatt¹⁶.

Buttler Gábor, felesége halála után egy kicsapongó életet élő sátoraljaújhelyi nőt, Nagy Borbálát vett fel, mint házvezetőnőt. Közeli kapcsolatuk következtében számos pletyka terjedt el a megyében, így még a botrány kitérőse előtt feleségül vette. Mikszáth Kálmán Buttler János (Buttler Gábor fia) szerelmi történetéből merítve írta meg a Különös házasság című regényét, mely nagyrészt az Erdőteleki kastélyban játszódik. A regénynek csekély a valóságalapja.¹⁷

Buttler János Döry Katalint vette feleségül, azonban hűtlen életmódja miatt házasságuk hamar megromlott. A pár 28 éven keresztül pereskedett. Buttler az egyház meggyőzése céljából, hogy érvénytelenítsék a házasságot, még a Dobóruszkan található Dobó István, várkapitány síremlékét is felbontatta, és a fedőlapot az egri érsekségnek adományozta. Azonban az egyház a fellebbezést alaptalanná nyilvánította. Ezután a gróf a református hitre tért át. A gróf élete végéig 5000 rajnai forint tartásdíjat fizetett a grófnénak. 1749-ben, Buttler Gábor fia, aki szintén Buttler János nevet kapta, vette át az erdőteleki birtokot¹⁸.

Erdőtelek településmagja eredetileg Alsóerdőtelek volt, amely népes jobbágyfaluvá fejlődött a Buttler család birtokában. 1793 után Buttler János súlyos adósságokba keveredett, kölcsönöket vett fel, hitelezőinek az erdőteleki birtokot is lekötötte. 1795-ben az egyik hitelezője ifj. gr. Keglevich Károly le is foglalta a birtokot. Buttler János olyannyira eladósodott, hogy az erdőteleki birtokot, egri házát, szőlőit eladta Fáy Bertalannak, Heves megye alispánjának. 1797-ben Buttler nővérei közreműködésével ezt az adásvételt hatálytalanították, ezt követően Fáy csak ideiglenesen vette bérbe a birtokot. A 19. század elején került vissza a falu Buttler János kezébe, azonban az 1830-as években Fáy Sámuel egy időre ismét bérbe vette a területet. Buttler

¹⁶ Kiszely Tóth, 2021.2.

¹⁷ Kiszely Tóth, 2021.4.

¹⁸ Kiszely Tóth, 2021. 8.

János 1845-ben halt meg Dobóruszván. Örökös hiányában a Buttler családnak eddig volt tulajdonában a kastély.¹⁹

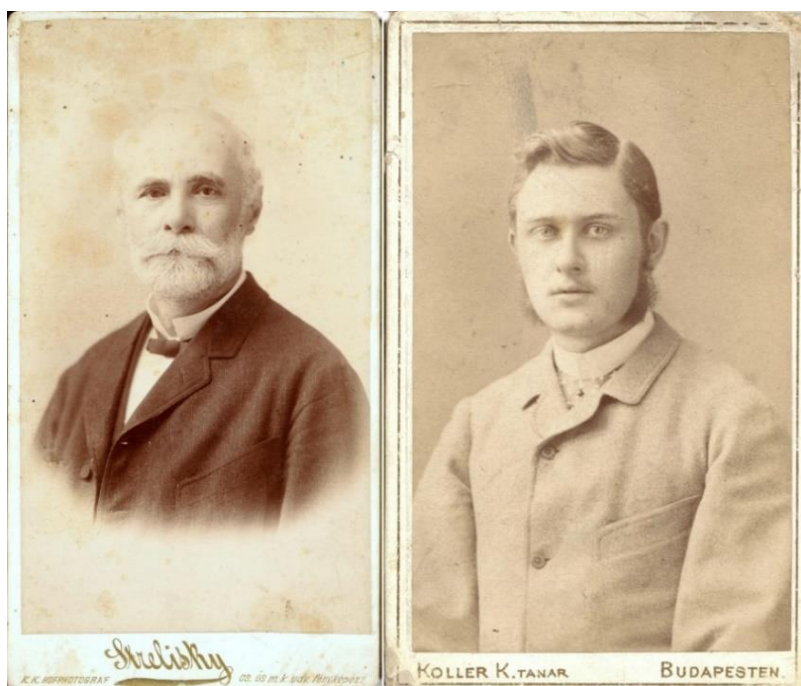
3. ábra Gróf Buttler János és Gróf Döry Katalin
forrás: dka.oszk.hu

1845-ben a birtokot elárverezték, ekkor a kastély és kert új tulajdonosa dr. Kovács József (1832-1897) lett, aki nem csekély tisztséggel, tudással rendelkezett (Orvostudományi Egyetem rektora, egyetemi orvostanára, Lipót -rend lovagja, szász király Albert rend és Frencz József -rend csillagos középkeresztese).

A doktor halála után (1897) unokaöccse, egyben nevelt fia, ifj. Kovács József örökölte a birtokot. Ifj. Kovács József 1871- ben született, a középiskolát, egyetemet Budapesten végezte, majd apja után ő is orvosként diplomázott. Tanársegédként dolgozott a Rókus-kórházban, Kórbonctani Intézetben, Sebészeti Klinikán. Privát rendelést Budapesten és Erdőtelken is végzett. Ifjabb Kovács József Idősebb Kovács József halála után vette át a birtok vezetését. A növényültetés mellett szorgalmazta az állattenyésztést is. Tagja volt a Növénytani társaságnak, Természettudományi társaságnak, Kertészeti Egyesületnek. Orvosi tanulmányai mellett botanikussá is képezte magát, legjobban a dendrológiát kedvelte. A doktor folyamatos kapcsolatban állt több hazai és külföldi botanikus kerttel, a nagyobb hazai arborétumok létesítőivel baráti viszonyban volt, gyakran cserélték különleges, újabb növényeiket. Több cikk

¹⁹ Kiszely Tóth, 2021.9.

is megjelent Kovács József elért eredményeiről (Turista Magazin, (1997) 29.évfolyam, Kertészmérnök 21.9.szám (1979), Élet és tudomány (1971) 26.évfolyam). A doktor három segítővel tartotta fenn a kertet, közülük ketten nem voltak szakmabeliek, ők az arborétumban, zöldségesben, gyümölcsösben dolgoztak. További segédmunkákhoz a falu lakosait hívták. 1944-ben a háború elől a Kovács család elmenekült, azonban 1947-ben visszatért. Ezt követően a szaporításnak, kísérletezésnek, botanikai munkáknak vége szakadt. Agyérelmeszedés következtében idősebb Kovács József 80 éves korában felhagyott a munkával, Erdőteleken lett eltemetve. A háború utáni földosztáskor az erdőteleki birtokot kisajátította az állam, Kovács József tulajdonjoga 1946-47-ben szűnt meg.²⁰

4. ábra Idősebb és ifjabb Kovács József
forrás: Erdőtelek honlapja, meglekintés: 2023.06.10

A birtok állami kézbe került. Ez idő alatt a kert teljes pusztulásnak indult. A teljes pusztulástól Kovács doktor ismerősei, a Moszkvai Fűvészkert botanikusai mentették meg. Látogatóba érkeztek a kertbe és a teljesen elhagyatott kertet látván azonnal intézkedni kezdtek a kert megmentéséért. Nemsokkal később az arborétum természetvédelmi területté lett nyilvánítva. Az Országos Természetvédelmi Tanács ezt 1950-ben fogadta el. 1951-1971-ig a Mátrai Erdőgazdaság kezelése alatt állt a kert, vezetője Dénes Kamilló volt, tőle később Novák Károly vette át a vezetést.²¹

²⁰ Novák, Tarjányi Ferenc, & Festi, 1986. 6.

²¹ Novák, Tarjányi Ferenc, & Festi, 1986. 7.

1971-ben kerül az arborétum a Fővárosi Kertészet kezelésébe. Az átírást a Főkert igazgatója, dr. Radó Dezső indítványozta. Az Országos környezet és Természetvédelmi Hivatal évente 200 000 forint kezelési és fenntartási díjjal támogatta a Fővárosi kertészetet a területen folytatódó szaporító anyag-gyűjtés és tanulmányi-továbbképzés előremozdítása céljából. Ebben a korszakban a kert nagy fejlődésen ment keresztül. 1984-ben dr. Bartucz Ferenc, a Büki Nemzeti Park igazgatója a kertet visszavette a Főkerttől, ekkor indult meg az újkerti rész tervezése. A műszaki berendezések, gépek javításáról az Erdőteleki Szabadság Termelő Szövetkezet gondoskodott.²²

5. ábra Tulajdonviszonyok időrendi alakulása
forrás: saját készítésű ábra

1.6. Építéstörténet

Épület

A Buttler kastélyt Buttler János Lajos építtette 1715-ben egy régebbi épület falainak felhasználásával, majd fia, Buttler Gábor Rudolf bővítette ki mai formájára a 18. század második felében. Az épület klasszicizáló késő barokk, copf stílusú. A copf stílusú épületek a barokk mozgalommal ellentétben letisztult, egyszerűbb formákat alkalmaz, törekszik az átláthatóságra, világosságra. Alaprajz, térformálás, térkapcsolat, szerkezeti megoldások szempontjából azonban a barokkot követi. A kastély második építési fázisában 1783 és 1794 között kapott copf stílusjegyeket. A kastélyon csak kevés díszítés található, a nyitott és zárt felületek arányosak. Az épület 858 m² alapterületű, melyben két lakószint, pince található. A pincéből nyílt egy alagút, amely a legenda szerint a kastélyt az erdőteleki templommal kötötte össze.

²² Novák, Tarjányi Ferenc, & Festi, 1986.7.

A téglalap alaprajzú épület nyugati oldalán előre ugró középrizalit látható, ami részben kocsíáthajtóként is működött. A középrizalit a földszinten csúcsíves boltozattal tagolt, amely a gótikára jellemző stílusjegy. Különlegesnek és egyedinek számít a gótika és a copf stílusjegyek keveredése egy épületen. Az épület közepétől délre van még egy enyhe kiülésű rizalit. A két rizalit közt kör alakú ablaknyílás található íves szemöldökpárkánnyal.²³

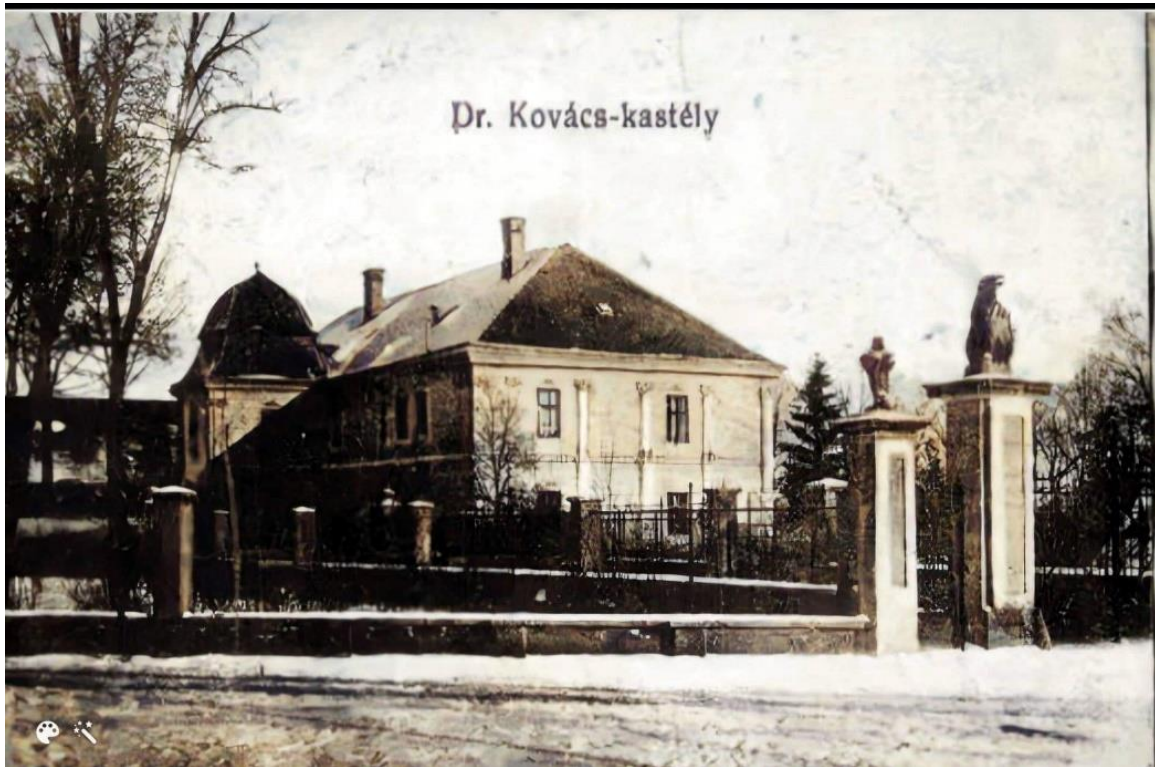

*6. ábra A kastély bejárata
forrás: darabanth.hu (megtekintés: 2023.06.15.)*

Az épület homlokzatát sávós kváderezés díszíti. Az emeleten az ablaknyílások felett kagyló és akantuszlevél alakú stukkó díszíti a szemöldökpárkányt. Az épület homlokzatát ión stílusú pillaszterek tagolják. Az oszlopfőkön csigavonalas párnatag látható feztön ornamentikával és akantuszlevéllel. A kastélyt kontyolt nyeregtetős födém, a középrizalitet pedig toronyalakú mandzártető fedi. A kastély szabadon álló, formája téglányalakú. A földszinti rész falvastagsága korábbi eredetre utal.

²³ Kiszely Tóth, 2021.3.

A kastélyban több értékes festmény díszíti a szobák falait. A földszinti nagyteremben gótikus festmény látható, a mellette lévő szalont pedig rokokó stílusú falfestmény díszíti. A falakon felfedezhető motívumok: kertábrázolás, tájkép, vadászjelenet, rom, növényornamentikák. A kastély főkapujának oszloppárján a Buttler-család címerállata volt látható, két örökdő sas (7.ábra). Jelenleg a kővázakból már csak kettő maradt meg, a sasok pedig már nem láthatóak. Érdekesség, hogy a kastély a technikai szempontból igencsak fejlett volt, korszerű fűtéstechnikával, villanyárammal, vízvezetékkel, étellifttel is rendelkezett.²⁴

*7. ábra Egykori főbájárat oszlopos kerítése
forrás: MÉM MDK/16-12 4178 sz.*

A kastély udvarában a nyugati oldalon egy nyújtott téglalap alaprajzú földszintes, nyeregtetős épület áll, melynek hátsó részében egy egyedüli kialakítású háromhajós boltozott istálló látható (8. ábra).²⁵ Az épület belső terét kő oszlopokon nyugvó csegélyek alkotják. Az oszlopok homokkőből készültek. Tetőszerkezete kontyolt, nyeregfedésű, cserepes. Az ablakok ívesek, a megszokottnál magasabb arányúak fém nyílászárószerkezettel.²⁶

²⁴ Kiszely Tóth, , 2021.5.

²⁵ Kiszely Tóth, 2021.4.

²⁶ Juan, Feldi , & László, dn.

8. ábra Háromhajós boltozott istálló
forrás: saját kép 2023.

Az első világháború alatt a kastély kórházként működött, Kovács doktor itt ápolta a falu betegeit. A háború alatt szerencsére kár nem érte az épületet.

Ezt követően a kastélyt államosították, és a kerttel együtt egy állami gazdasághoz került. 1949-1954-ig az Állami Gazdaság irodái voltak az épületben. Kádár Géza, iskolaigazgató javasolta a kastély iskolává való átalakítását, melyet a Közületeket elhelyező bizottság támogatott. Az iskolát a falu lakói rendezték be és Mikszáthról nevezték el. 1954 és 1984 között működött általános iskolaként a kastély, ekkor a belső nyílások át lettek alakítva. Ekkor merült fel egy 40 x 22 m- es betonozott kézilabdapálya létesítése is a kastély előtti díszudvaron, de ez szerencsére nem valósult meg. 1984-ben szűnt meg az iskola, amikor elkészült Erdőtelken az új általános iskola. 1984 óta üresen és funkció nélkül áll az épület.²⁷

Az épület melletti istálló felhasználásával turisztaszállót kezdtek el tervezni, ez azonban kivitelezésre nem került. Az épület szerkezetkész állapotban van, állaga folyamatosan romlik.

²⁷ MÉM MDK lsz: 40466, tsz:2234, Buttler-Kovács-kastély felmérés

Kastélypark

A kastély megépítése után kialakított díszkert feltehetőleg már nem viselte a barokk kertművészet stílusjegyeit, vagy csak a kastély közvetlen környezetében jelenhettek meg a díszkertben. Ebből a korszakból nem maradt fent írásos dokumentáció a kertről.

A kert eredetileg 11 hektár volt, mellette 0.5 hektár gyümölcsös és további 4 hektár gazdasági udvar.²⁸ A Buttler család idejében „szokványos” urasági kert tartozott a kastélyhoz. Részletesebb leírás (1.7. fejezet).

A birtok elhagyatott állapotban került idősebb Dr. Kovács József kezébe. Gazdasági szempontból idősebb Kovács József, botanikai szempontból ifj. Kovács József rendezte a területet. Kovács doktor József főherceg dunántúli birtokáról hívatott jólképzett német kertészcsaládot a kert fenntartásához. A családfő Geccsald Antal volt, aki jól ismerte a korabeli nyugati kertkultúrát és kertművészetet. Azt nem lehet pontosan tudni, meddig dolgozott ott a család. Az első világháború után szakképzett kertész hiányában Kovács doktor vezette a kertet. Ekkor az arborétumot és a kastély előtti díszkertet vaskerítés határolta. A főbejárati kovácsolt vaskapun két pilléren ülő oroszlán volt, befelé nyárfasor szegélyezte az utat. A kastély előtti udvart fenyők és nyírott sövények díszítették. A haszonkert a jelenlegi parkbejárattól jobbra helyezkedett el. Ifjabb Kovács doktor (1897-1947) között olyan örökzöldekkel bővelkedő arborétumot hozott létre az Alföld száraz, legmelegebb, csapadékhiányos területén, ami külföldi szakkörök előtt is felhívta a figyelmet a gyűjteményre.²⁹

*9. ábra A kastélyhoz vezető út az egykori kertbejárattal
forrás: arcanum, Kézikönyvtár, Borovszky S.: Heves vármegyeközségei
megtekintés: 2023.11.05.*

²⁸ Temesi, 1980. 2.

²⁹ Novák, Tarjányi Ferenc, & Festi, 1986.5.

Dr. Kovács József bebizonyította, hogy az Észak-Alföld kemény tele és aszályos nyara mellett is lehetséges dendrológiai tájképi kertet létesíteni. A már akklimatizálódott növényfajok szaporításával nagyban gazdagítható az Alföldön alkalmazott növényválaszték is.³⁰ A kert fejlődése 1920-tól gyorsult fel.

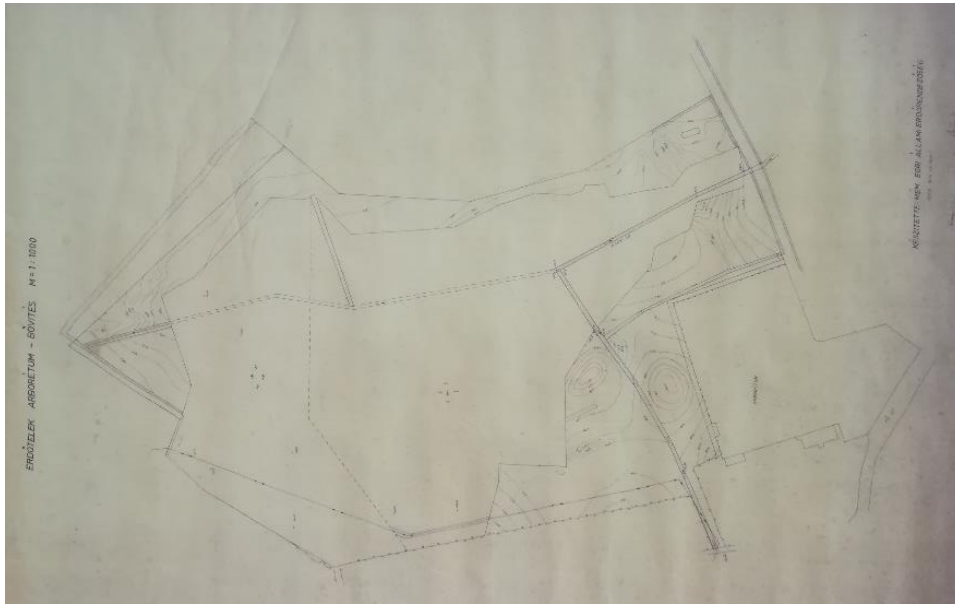
A kert melletti Hanyi ér jellemzően ingoványos volt, ezért szükség volt a feltöltésre. A kert egy-egy helyen 2 méterrel is magasabb a környezeténél. Az arborétumot a Buttlerek által épített alacsony kőkerítés határolta. A kerítés mellett meredek tetejű üvegházban citromot és narancsot termesztettek, illetve ritka kaktuszokat neveltek. Az üvegház mellett L alakban szőlő volt ültetve. A kertben 1929-ben 350 rendszertani egység volt feljegyezve. Az második világháború után, mikor az állam kezébe került a birtok, az első állami vezető Fejes volt, aki a kertben nagy pusztítást végzett. Röplabda pályát építtetett, fákat vágatott ki tüzelőnek, a fenyőfákat karácsonyfának termeltette ki. Később a kastély előtti díszkerti részt is beépíttette. Ebben az időben még a kert felparcellázása is felmerült. A teljes pusztulástól a Moszkvai botanikusok mentették meg a kertet.³¹

1971-ben a Fővárosi Kertészet kezelése alatt, nagy fejlődésen ment keresztül a kert. Szinte a teljes kert fel lett újítva. A kertben egy 10 méter mély, nyomásfokozóval ellátott kutat fúrtak és kiépítették a vízhálózatot. Ez vízfogyasztásra alkalmatlan volt. Ivóvíznek az utcai nyomóskutat használták. A kerti úthálózatot kijavították, padokat helyeztek el, a fűnyírást gépesítették, a növényeket jeltáblákkal látták el, gazdasági épületeket létesítettek. 1974-ben 4 állandó és 2 alkalmi munkás dolgozott a kertben, ez később még 2 fővel bővült. 1976-ban merült fel először az arborétum bővítésének a terve a zsúfolt növényállomány miatt. A bővítésre az arborétumot L alakban körül határoló üres t.sz. telket nézték ki. 1981-ben kezdődtek meg a tereprendezési munkák Ozsvári László Hanyi Sajfok vízügyi igazgató támogatásával. A kibővített terület kerítéssel, gazdasági bejáráttal, vízvezetékkel látták el. A Főkert a magas költségvetés miatt 1983-ban lemondott a kert kezeléséről.³²

³⁰ Temesi, 1980.5.

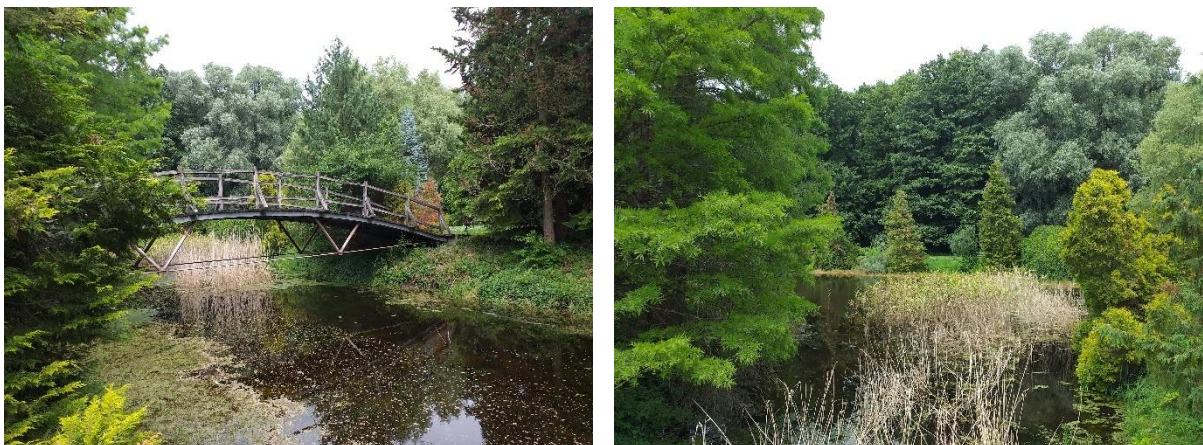
³¹ Novák, Tarjányi Ferenc, & Festi, 1986.7.

³² Novák, Tarjányi Ferenc, & Festi, 1986.7-8.

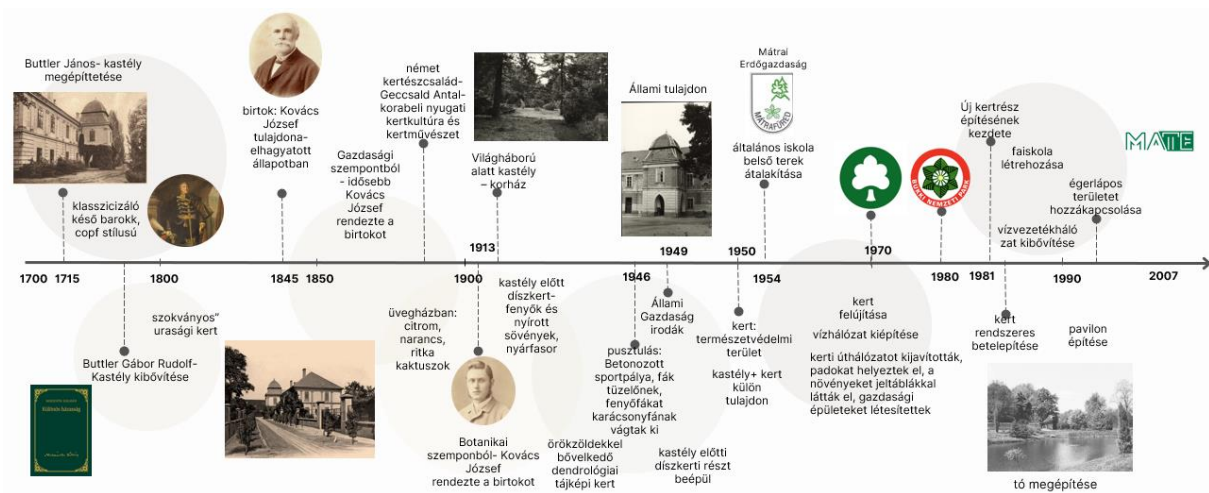
10. ábra 1975 bővítési helyszínrajz
forrás: Erdőteleki arborétum irattár

Az újkert fejlesztése a Bükki Nemzeti Park kezelése alatt, dr. Bartucz Ferenc vezetésével indult meg ismét 1983-ban. Ekkor lett kibővítve a vízvezeték-hálózat, illetve a jelenlegi dísztó ekkor lett megépítve. Faiskolát hoztak létre, folytatódott a növények telepítése, gazdasági épületeket terveztek. Az újkert rendszeres betelepítése 1984 tavaszán kezdődött meg. 1984-ben kezdtek meg a tó első 1000 m³-es részének, ásását. A bejáráshoz helyezték el Zsombó Mihály pécsi fafaragó művész alkotását. Ekkor létesítették a pénztár kis épületét, előtte hatszögletű esőházzal (pavilon). Az építményt 1985-ben adták át használatra.³³ 1989-ben csatolták a területhez az arborétum keleti végében lévő füzes, égerláp terület egy csücskét.

11. ábra Beállt növényállomány a tó körül
forrás: saját kép 2023.

³³ Novák, Tarjányi Ferenc, & Festi, 1986.8.

12. ábra Történeti idővonal
forrás: saját készítésű ábra

1.7. Történeti térképek elemzése

Az első katonai felmérésen (1782-1785) látható (13. ábra), hogy a birtokot északról és keletről szántó határolta. A nyugati oldalon a főút haladt el, a déli oldalról a település belterülete határolta a területet. Látható a kastély épülete és vele szemben pedig egy U alakú épület. A kastély előtt egy zártabb gazdasági udvari rész lehetett. Érdekes, hogy az általánostól eltérően eredetileg is oldalról lehetett a főbejárat a birtokra (a település felől), így oldal irányból lehetett a kastélyt is megközelíteni. A kastély mögött látható a négyszög formájú kert, ahol valószínűleg gyümölcsös kaphatott helyet. Az északi oldalon egy ligetszerű kiültetésű terület látható. A birtok közepén látható egy nagyobb kiterjedésű vizes terület, ami az akkor még szabályozatlan.

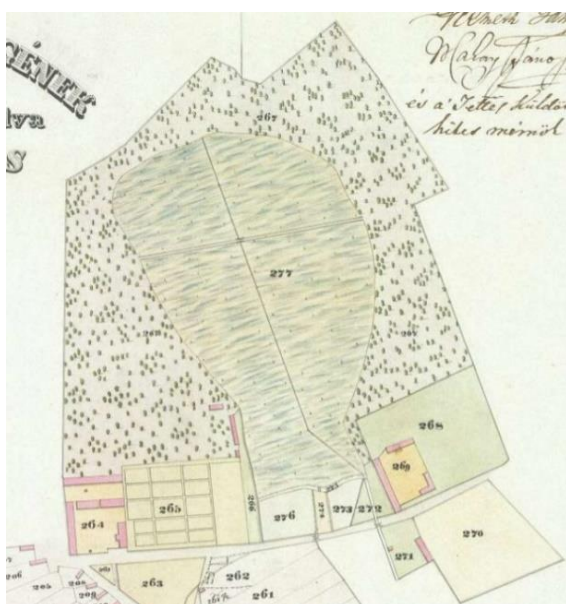
Hanyi ér kiöntési területe volt. Tekintettel arra, hogy nem volt művi beavatkozás (mederrendezés, gátépítés...) a vízzel érintett területek évről évre változtak

A második katonai felmérésen a kert északkeleti részében egy kisebb rész lett választva, azon egy fő és két mellékképület kapott helyet. A kastély udvar északi részén három mellékképület látható, a kastélyhoz a legközelebbi az istálló épülete. A birtok nyugati oldalán látható, hogy a település elkezdett bővülni az északi irányba a főút mentén. A birtok közepén lévő nyílt vízfelület fokozatosan csökkent - vélhetően a hordalékfeltöltődés miatt, egyre inkább a láposodás irányába.

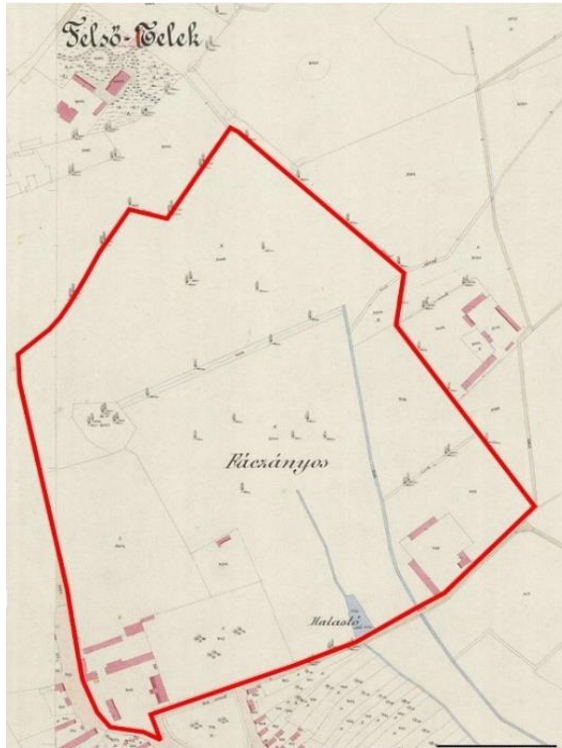
13. ábra Első, második katonai felmérés
forrás: <http://mapire.eu>

A harmadik katonai felmérésen (1869-1887) látszódik részletesebben (14.ábra) először a kert felosztása, melyben 7 nagyobb parcellára látható a hátsó kert részben. A teljes birtok kerítéssel körül határolt. Az északi oldalon elkerítették egy négyszög alapú fás területet. A Hanyi eret szabályozták, a térkép alapján felismerhető a művi beavatkozás, szabályos mederkialakítás, melybe a vízfolyást irányították. A főút mentén fasor kísért a kerítést. A kert északnyugati szomszédságában látható a Benes- kúria birtokterülete. A kastélyt 1800-as évek első felében építették klasszicista stílusban.

14. ábra Erdőtelek helységének térképe (1838), Harmadik katonai felmérés
forrás: <https://maps.hungaricana.hu/>, <http://mapire.eu>

Az 1885-ös kataszteri térképen látható (15.ábra), hogy a birtok dél-keleti végében egy halastó lett kialakítva. A birtok közepén látható a fácányos, ami egy körbekerített terület volt vadászat céljára. A csatorna a birtok északi részén is mederbe lett szabályozva. Látható, hogy a kastély és a kert már külön helyrajzi számon jelenik meg. Az 1935-ös kataszteri felmérésen jól látható, hogy a terület felszabdaldott, 16 helyrajzi szám különül el az egykori birtokterületen.

15. ábra 1885 kataszteri térkép, 1935 kataszteri térkép
forrás: <http://hungaricana.hu>, Heves megyei földhivatal

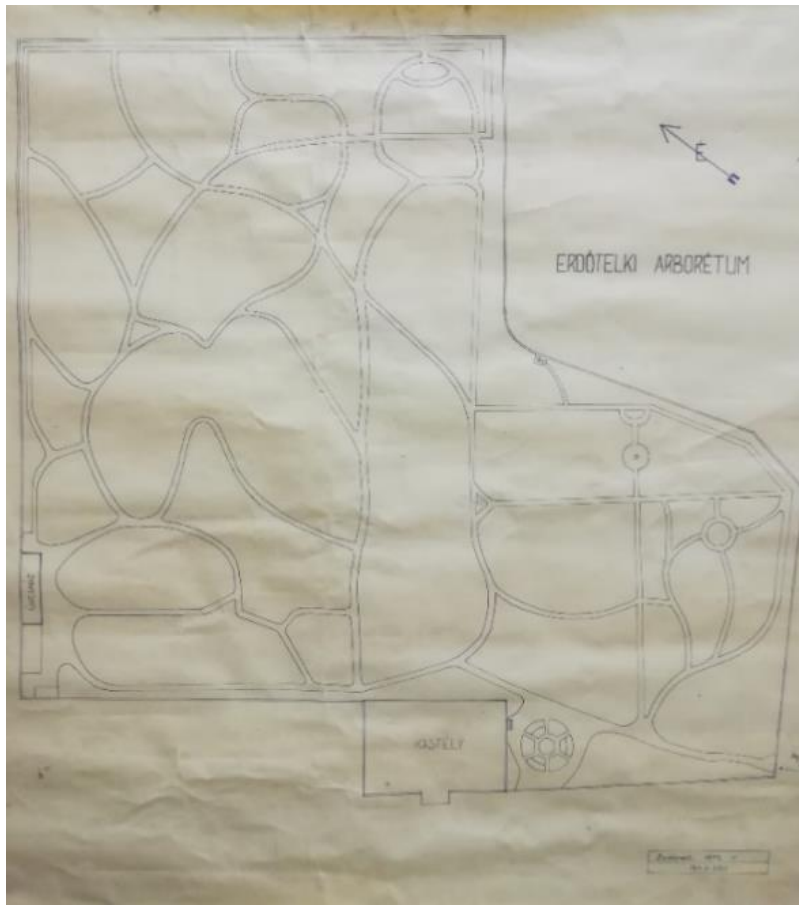
Az 1960 -as topográfiai térképen jól látszik (16.ábra), hogy a birtok déli része szinte teljesen beépült a főút mellett, a két településrész (Felső, Alsóerdőtelek) összeért. Az arborétum területét védetté nyilvánították, elkerítették. Az 1965-as légifelvételeken látható a régi kert körülzárta, kifejlett növényállománya, illetve a területhez később hozzákapcsolt délkeleti területre kezdeti növénytelepítése

16. ábra 1960 topográfiai térkép, 1965 légi felvétel
forrás: Hadtudományi térképtár, forrás: fentrol.hu

1.8. Úthálózat kialakulásának elemzése

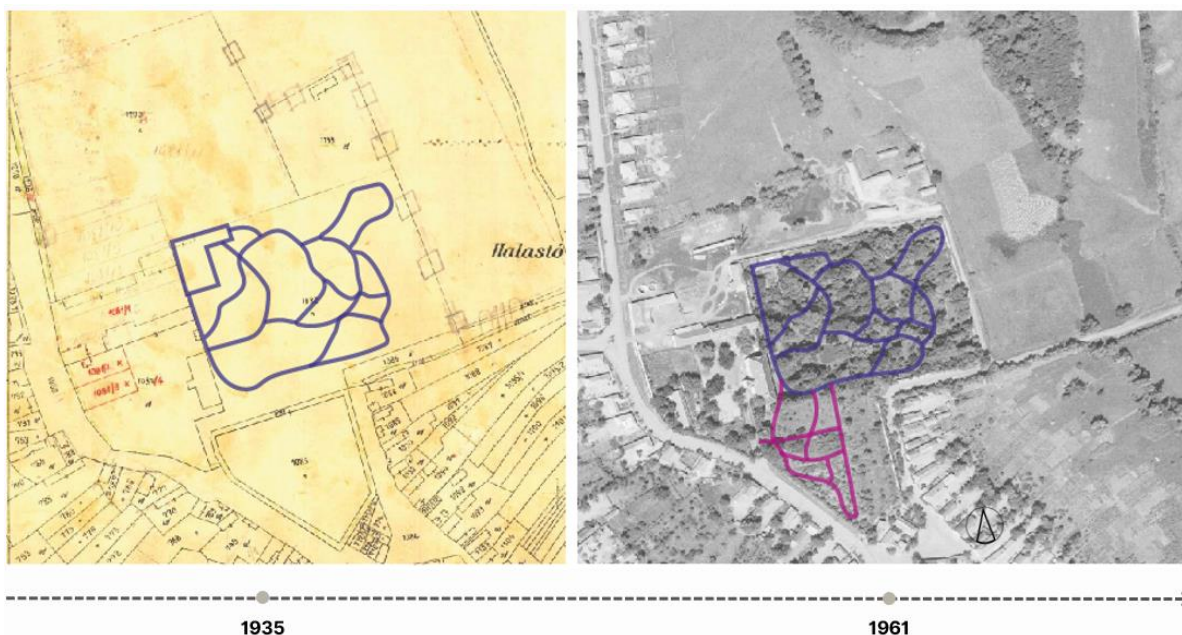
A kastély mögötti kerti úthálózat ívesen kanyargó, tájképies kertre jellemző kialakítású. Ezen a részen a XX. század folyamán vélhetően csak kisebb változtatások történtek. Az 1972-es kézi helyszínrajzon (17. ábra) dokumentálva látható ez az úthálózat, ami feltehetőleg egy manuálé jellegű helyszínrajz, nem pontos felmérés. A helyszínrajzon több kisebb összekötő út is látható, amely valószínűleg nem így volt a valóságban, de a főbb útvonalak jelenleg is megtalálhatóak. Ezen a közel négyzet alakú területen látható az eredeti útvonalvezetés

17. ábra 1972 kézi helyszínrajz
forrás: arborétum irattár

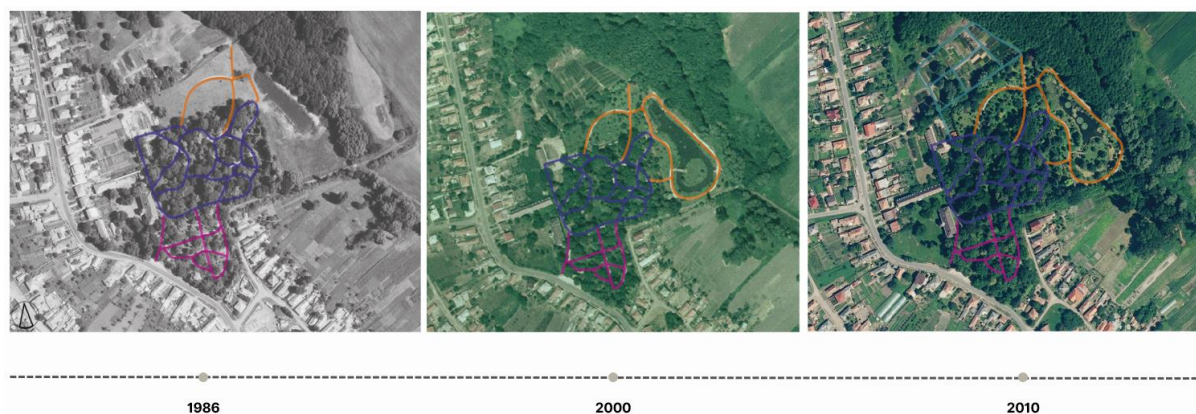
Az 1935-ös kataszteri térképen látható (18.ábra), hogy a déli területrész még nem tartozott az arborétumhoz.

A kastély délkeleti oldalán található rész (az arborétum jelenlegi bejárata melletti rész) csak később lett az arborétumhoz csatolva. Az 1961-ös légifelvételen látszódik a fiatal növénytelepítés. Jelenleg ez az úthálózat köti össze régi kertet, kastélyt, és ezt a későbbiekben a parkhoz csatolt DK-i csücsköt. Itt egy ÉD irányú egyenes úttengelyre van felfűzve az úthálózat, ami feltárja ezt a területrészt.

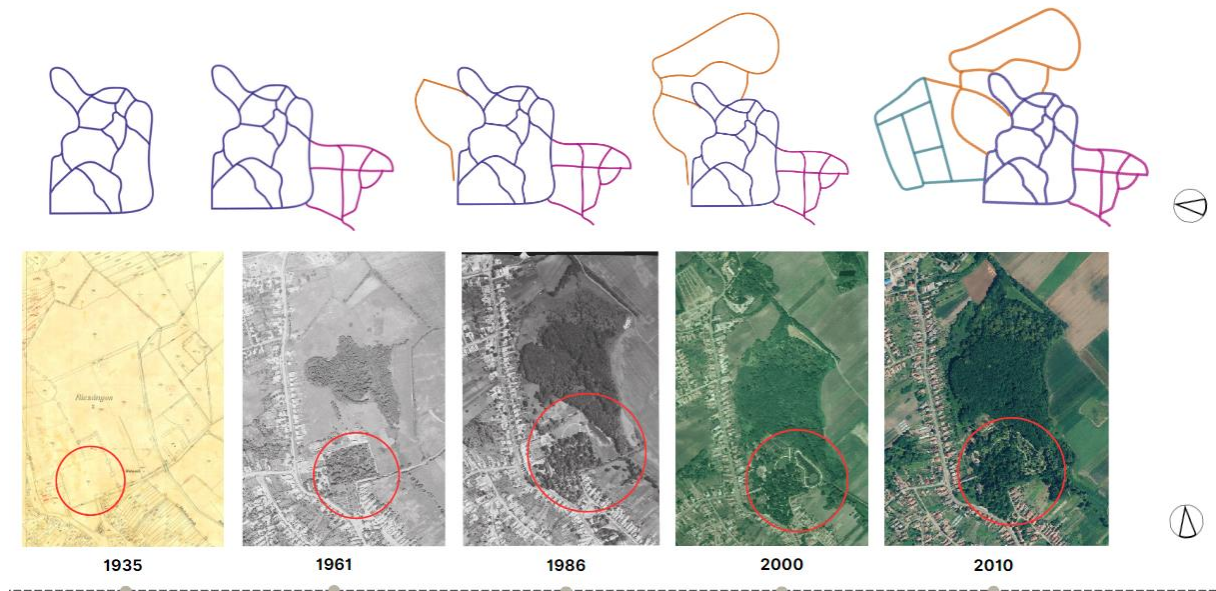
18. ábra Úthálózat alakulása
 forrás: saját készítésű ábra
 alaptérképek: 1935 kataszteri térkép, 1961 légifelvétel

Az újkertet a Kovács féle arborétumi területektől É-ra és K-re, bővítményként 1983-ban kezdték el kialakítani. Első lépésként az északkeleti részen kezdték el az úthálózatot kialakítani (1986-os légifelvétel). A 2000-es légifelvételen látható, hogy teljesen kiépítették a tó körüli úthálózatot. A 2010-es felvételen pedig látható, hogy a faiskolához tartozó infrastruktúra is kiépült (2.sz. melléklet 1986 hrsz.).

19. ábra Úthálózat kialakulása
 forrás: saját készítésű ábra
 alaptérképek: 1986, 2000, 2010 légifelvétel

Az alábbi folyamatábrán (20. ábra) látható a légifelvételeken a teljes birtokhatár, a felső sorban az úthálózat folyamatos bővülése az arborétum területén. Jól látható a légifelvételeken, hogy a birtok közepén lévő égerlápos vegetáció az évek során hogy terjedt el és borította el szinte a teljes északi részt.

20. ábra Úthálózat kialakulása folyamatábra
forrás: saját készítésű ábra

1.9. Jelenlegi állapot

Épület

Jelenleg a kastély Erdőtelek Községi Önkormányzat tulajdonában van. A kastély a település főutcája mellett található. A kastélyhoz tartozó kert déli részét fölparcellázták és lakóházakat építettek. Az épületnek jelenleg nincs funkciója. 1990-ben szállodát terveztek kialakítani a kastélyból, a kivitelezést elkezdték azonban azt nem fejezték be. Az eredeti termekből helységeket választottak le, azonban befejezés hiányában használaton kívül maradtak. A folyamatos funkcióváltás következtében az épület szerkezete és homlokzata fokozatosan megromlott. Gyors beavatkozás szükséges az épület körüli vízvezetés megoldására, illetve a feltárt értékes falfestmények megóvására.³⁴ Az kastély előtti területen kihasználatlan előkert látható nagyobb gyepfelülettel, pár fával.

³⁴ Buttler-Kovács-kastély felmérés, lsz: 40466, tsz:2234

*21. ábra Kastélykert és főbejárat jelenlegi állapota
forrás: saját kép 2023.*

Az egykori istálló épületszerkezete jó állapotban van. Az épület homlokzata erősen átalakult. A hosszú, íves nyílások rossz acélszerkezetű ablakokkal záródnak. A homlokzat átalakítása szükséges. Az utóbbi évek során több funkciót is betöltött: napközi, konyha, étterem, tanulószoba.

Kastélypark

Jelenleg az arborétum 7,2562 ha, helyrajzi száma: 364/1, 085/4 (H1 tervlap). Állami tulajdonban van, a kezelő pedig a Magyar Agrár és Élettudományi Egyetem. Az arborétum vezetője Zöllei Tamás.

A terület jelenlegi tagolása a következő (22. ábra):

- kastély és a hozzá tartozó előkert, egykori istálló
- „Öregkert”
- „Újkert”, melynek része a tó és a sziget
- Faiskola
- égerláp

22. ábra Jelenleg a kastélyhoz és arborétumhoz tartozó területek
 forrás: saját készítésű ábra, alaptérkép: google earth

Jellemző, hogy a folyamatos terület felszabdálás következtében nincs egysége a területnek. A kastély és az arborétum bejárata nincs összeköttetésben, nincs átmenet a terülrészek közt, és a kastély el van határolva az arborétumtól. Az arborétum jelenlegi kialakítása döntően tájképies jellegű. A „öregkertben” parcellánként vannak elhelyezve a növények, a legtöbb előtt tábla van kihelyezve. Ezen a részen záródott a növényállomány, nincsenek átlátások, kiteresedések, zárt lombkorona a jellemző. Leginkább erdőre emlékeztet ez a kertrész. Az úthálózat az arborétum területi egységeit összefogja, a teljes terület körbejárható. Az utak 2,40 m szélesek, vízáteresztő alapozásúak, kavicsburkolattal. A vonalvezetése ívesen kanyargó, egymásba futó. A fenntartási munkák következtében (kis kerti traktor használata), több helyen eltűnt a kavicsréteg, helyenként ott sima döngölt föld van. Az újkertben egy körsétány teszi lehetővé a tó megkerülését, illetve egy kis fahídon keresztül lehet a tóban lévő kis szigetet elérni. Az újkertre jellemzőbb a ritkásabb növénykiültetés, parkosabb kialakítás. Az arborétum irodája a kert dél-nyugati csücskében, az egykori gazdasági épületben kapott helyet. Mellette van egy 1 hektáros faiskola és szaporítótelep, ahol 20 000 növényt gondoznak. Továbbá található itt egy

dísznövényáruda. Az arborétumban automata öntözőrendszer működik, az utakon hetente végeznek gépi söprést. Az arborétumban viszonylag kevés épített elem található. Az utak mellett padok, hulladékgyűjtők vannak kihelyezve, anyaguk fa (2.sz.melléklet). Az arborétumban információs táblák mutatják be az ott található növényeket. Ezek szintén fából készültek. A bejáratnál található egy hat szögletű fa pavilon, pénztárként funkcionál jelenleg (23. ábra). A régi és az újkertet alacsony építésű kökerítés választja el.

*23. ábra Jegypénztár pavilonja és kökerítés
forrás: saját kép 2023.*

1.10. Látványkapcsolatok vizsgálata

A terepi bejárás során vizsgáltam az egyes területrészekről feltáruló látványkapcsolatokat (24.ábra). Az alábbi térképen a kedvező és területrészek karakterét meghatározó látványokat jelöltem. Látható, hogy a főútról feltárul a teljes előkerti rész látványa, illetőleg az épület homlokzata. Ez az első látvány, amivel az ide látogatók találkoznak. Ezen a területrészen a kastély van a látvány fókuszában. A belső területrészen az „öregkertenben” a zártabb növényállomány a jellemző, változatos textúrájú örökzöldekkel. Az „újkerti” részen a díszítő áll a fókuszpontban, illetve a tó közepén lévő kicsi sziget. Körülötte a növényállomány parkosabb kialakítású, egy-egy különleges vagy szoliter dísznövény egyed vonzza a látványt.

24. ábra Feltáruló látványok
forrás: saját készítésű ábra, fényképek

1.11. A területen található értékek

Az alábbi térképen (25. ábra) jelöltem a területen megtalálható értékeket, melyeket terepi bejárásaim, illetve a dokumentációs anyagok vizsgálata alapján felvételeztem. Épített érték az 1715-ben épített késő barokk, klasszicizáló stílusú kastély és az istálló épülete. A kerti elemek közül a régi és az újkertet elválasztó kőkerítés, melyet a Buttler család építtetett, továbbá a kastélykertben látható pilléres főbejárati kerítés. Értékes az 1800-as évek végén kialakított tájképies úthálózat. Kisarchitektúra és műtárgy szintjén megemlíthető érték Kovács József fafaragású szobra és a szigetre átvezető fahíd. Értékesnek tartom a kerti tavat, melyet bár történetileg nem megalapozottan építettek jelenlegi helyére, de ennek ellenére értékes élőhelyet biztosít az ott lévő növény és állatvilágnak és a látogatók előszeretettel időznek a tó körüli területen. Értékesnek tartom a jelenlegi teljes növényállományt, azonban ezek közül csak az általam felmért legértékesebb növényeket emeltem ki (H2 tervlap + 1.sz. melléklet). A növényállományból kiemelték értékként a terület végében található égerlápós állományt, amely ritkának és különlegesnek számít a száraz területen való túlélése miatt.

25. ábra A terület értékei
forrás: saját készítésű ábra

1.12. Dendrológiai értékek

A kertnek gazdag dísnövény állománya van, 18 örökzöld és 38 nemzetség. A növénygyűjtemény 24 parcellában található. A dísnövények közül különlegességnek számítanak az Ázsiában, Japánban és Kínában őshonos és az Észak-Amerikából származó fajok. Ezeken kívül számos őshonos fafaj is került betelepítésre (2.sz.melléklet, 1986 helyszínrajz).

Az arborétum különleges botanikai értékei a következők:³⁵

Csüngő habitusú fafajták: japánakác (*Sophora japonica* "Pendula"), eperfa (*Morus alba* "Pendula", európai vörösfenyő (*Larix decidua* "Puli"), babiloni fűz (*Salix babylonica*). A kertben megtalálhatóak Japán híres díszcseresznyéi (*Prunus serraulata* "Kanzan", *Prunus yedoensis* "Moerheimii"), illetve a nagyvirágú liliomfa (*Magnolia X soulangiana*), aminek szintén Japán az élőhelye. Különleges alakúak az oszlopos növésű gyertyán és kocsányos tölgyek (*Carpinus betulus* "Fastigiata, *Quercus robur* "Fastigiata"). Az örökzöld növények

³⁵ Erdőteleki arborétum, kertdokumentáció, Erdőteleki arborétum irattár, 2011

között is megtalálhatóak oszlopos formájúak, például a közönséges boróka (*Juniperus communis* "Sentinel"). A mogyorónak megtalálható csavarodott ágú változata (*Corylus avellana* "Concorta" és vöröslevelű fajtája is (*Corylus avellana* "Fuscorubra). A régi kertrészben változatos tűlevelű örökzöld gyűjtemény látható: szerb luc (*Picea omorika*), nutka álciprus melynek ívesen felálló ágaival (*Chamaecyparis nootkatensis* "Pendul"), fátýolszerű ágaival az amerikai duglászfenyő, melynek kék és zöld változata is megtalálható (*Pseudotsuga menziesii*, *Pseudotsuga menziesii* var. *glauca*), továbbá az észak-amerikai származású hegyi mamutfenyő (*Sequoidadendron giganteum*). A tó partján található a szintén észak-amerikai mocsárciprus (*Taxodium distichum*), tőle nem messze látható a kínai mamutfenyő (*Metasequoia glyptostroboides*). Megtalálható a vizenyős területeket kedvelő kanadai hemlokfenyő (*Tsuga canadensis*). Kisebb termetű örökzöld a kúpos formájú cukorüvegfenyő (*Picea glauca* "Conica", ami 20-25 év alatt csak 2-3 méter magasra nő meg. A Kárpátokban, Alpokban őshonos havasi törpefenyő (*Pinus mugo*).

A dendrológiai értékek mellett több értékes lágyszárú is megtalálható. A hagymás-gumós növények, melyek a lombfakadás előtt nyílnak: erdei és bogláros szellőrózsa (*Anemone sylvestris*, *Anemone ranunculoides*). A sárgavirágú salátabogláka (*Ficaria verna*), százszorszép (*Bellis perennis*), kis télizöld (*Vinca minor*). Szép színfoltként jelenik meg a májvirág (*Hepatica nobilis*), a szártalan kankalin (*Primula vulgaris*) és a hunyor (*Helleborus* sp.). A tavasszal virágzó téli jázmin (*Lonicera fragrantissima*, *Lonicera x purpusii*, *Lonicera standishii* f. *lancifolia*).

A kastély arborétum felőli oldalán hegyi juhar (*Acer pseudoplatanus*) díszcserjék, lom és tűlevelű örökzöldek csoportja található. Köztük a barokk kertek jellegzetes növénye a magyal (*Ilex aquifolium*). A kertben megtalálható a Spanyolország déli részén őshonos andalúziai jegenyefenyő (*Abies pinsapo*). A tiszafa (*Taxus baccata*) több formában is megjelenik a kertben, 15-20 méterre megnövő nagymagvú tiszafa (*Torreya* sp.). Jelentős a kertben a páfrányfenyő (*Ginkgo biloba*) és a kert egyik kuriózuma a szillevelű gumifa (*Eucommia ulmoides*).

A kert nyugati oldalán van az Észak-Amerikából származó óriás életfa (*Thuja plicata*). Megtalálható a szintén Észak-Amerikából származó vasfa (*Gymnocladus dioicus*). Tőle nem messze vannak az örökzöld bangiták (*Viburnum rhytidophyllum*) és babérmeggy (*Prunus laurocerasus*), ami szintén örökzöld. A kőfal mellett található a fehér eper piramis változata (*Morus alba* "Pyramidalis") és a csüngő koronájú szomorúfüz (*Salix alba* "Tristis").

A kert északnyugati részében található a nyirkos élőhelyet jelző enyves éger (*Alnus glutinosa*), japán gyertyánszil (*Zelkova serrata*), platánkérgű fenyő (*Pinus bungeana*), amely Kínában őshonos, de Magyarországon csak itt található. Tőle nem messze áll a himalájai selyemfenyő (*Pinus wallichiana*), melynek hazája a Himalája, szubtrópusi klímában él. Az öreg kert belsejében találhatóak a magasra nőtt kocsányos tölgyek (*Quercus robur*). Ezen kívül a bükknek (*Fagus sylvatica*), kislevelű hársnak (*Tilia cordata*), nyugati ostorfának (*Celtis occidentalis*) is vannak idős, 20-25 méteres egyedei. Az arborétum bejáratánál láthatóak a vadgesztenyék (*Aesculus hippocastanum*), észak-amerikai vöröstölgy (*Quercus rubra*), nagylevelű császárfű (*Pulownia tomentosa*).³⁶

26. ábra Örökzöldek és lomhullatóak együttes kompozíciója a szigeten
forrás: saját kép 2023.

Az arborétum kiemelkedő kertészeti értékei:

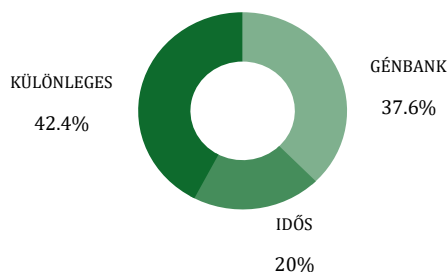
- *Acer manschuricum* - mag kísérleti csemete
- *Eucommia ulmoides* - termős és porzós példány 1955-ből
- *Ginkgo biloba* - az ország egyik legnagyobb termős példánya, porzó: Te
- *Ginkgo biloba* - Párizsból származik
- *Juniperus sabina* - 30 méter átmérőjű állomány
- *Morus alba pyramidalis* – az ország legnagyobb egyede
- *Picea Saághyi* - dr. Saághy István ajándéka, első hibrid magonc kelésből

³⁶ Erdőteleki arborétum, kertdokumentáció, Erdőteleki arborétum irattár, 2011

- *Picea glauca conica* - az ország legnagyobb, legidősebb egyede
- *Pinus bungeana* - az ország legnagyobb egyede
- *Taxus baccata v. Lutea* - az ország legidősebb egyede
- *Torreya californika* - termős porzós példány
- *Quercus turneri* - ritka, az ország egyik legnagyobb egyede
- *Zelkova serrata* - ritka
- *Metasequoida glyptostroboides* - Papp József telepítése
- *Sequoiadendron sempervirens*
- *Picea abies nana* - 4 m átmérőjű
- *Taxus baccata repandens* - 3 m átmérőjű
- *Acer, Tilia, Fagus, Aesculus, Berberis*- sorozat³⁷

Jelenleg az arborétum tulajdonában nincs digitalizált térképes növényállományfelmérés. Több növénylistát is kaptam (*Az erdőteleki Arborétum növényjegyzéke*, (1985), Pesti Iászló hagyatéka, *Idősebb és ifjabb Dr. Kovács József Az Erdőteleki Arborétum alapítói* című dokumentáció növénylistája 1986) azonban a térképek, amiket vizsgáltam, nem egyeztek azokkal. Jelenleg parcellánként vannak listázva a növények.

A meglévő növényállományt megvizsgáltam és felmértem közülük a legértékesebb egyedeket, azokat kategóriánként csoportosítottam: - génbankos, idős, különleges -, térképesen ábrázoltam (H2 tervlap + 1.sz. melléklet). Összesen 88 növénynek mértem be a pontos helyét a helyszíni bejárás során. Ezek közül 20 db örökzöld, 68 db lomhullató. Az alábbi ábrán látható a felmért egyedek kategóriánkénti százalékos eloszlása

27. ábra Felmért növények százalékos eloszlása
forrás: saját készítésű ábra

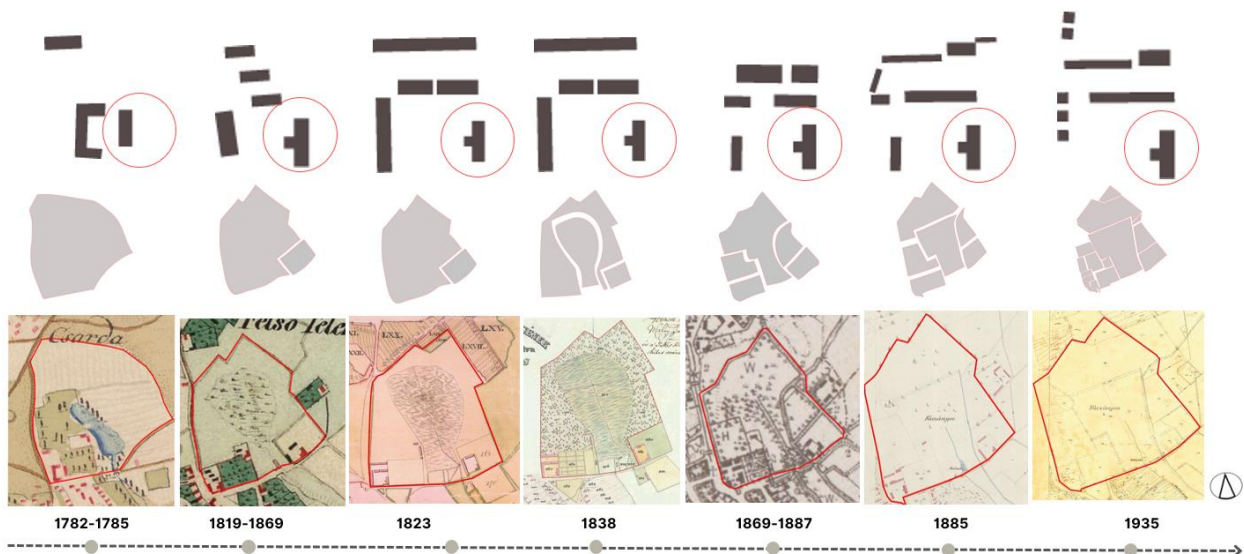
28. ábra Fekvő habitusú idős tuják meghatározó karaktere a kertben
forrás: saját kép 2023.

³⁷ *Erdőteleki arborétum*, kertdokumentáció, Erdőteleki arborétum irattár, 2011

2. Értékelés

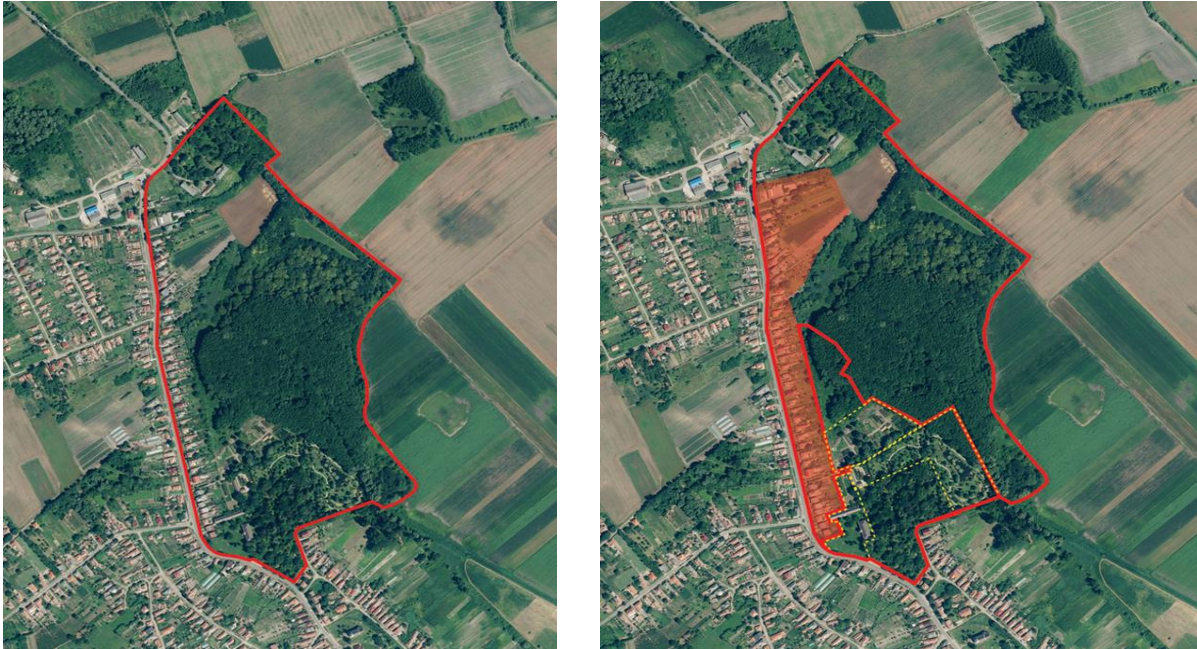
Az alábbi ábrán folyamatában (29. ábra) ábrázoltam a területen bekövetkező térszerkezeti változásokat. A legalsó sorban láthatók a birtokról a történeti térképek az 1700-as évek végétől az 1900-as évek elejéig. Jól követhető a vízrendezés folyamata, illetve látható a hátsó kert alakulása. A középső sorban ábrázoltam a terület folyamatos felaprózódását, telekhatárok, birtokviszonyok változását. Látható, hogy a 18. századra töredéke lett a kastélyhoz tartozó területrész. A legfelső sorban a kastélykerti rész beépítettségét, épületállomány változását vizsgáltam, az épületeket az adott történeti térkép alapján rajzoltam át, nagyítottam ki. Látható, hogy a kastéllyal szemben a kezdetektől egy gazdasági épület kapott helyet, ebből következik, hogy feltehetőleg a kastély előtt egy geometrikusabb udvarrész lehetett, egyfajta gazdasági udvarként funkcionálhatott. Látható, hogy a kert egykoron is oldal irányból volt megközelíthető, a kastély főbejárata a déli oldalon volt, a településmag felőli részen.

A legutolsó ábrán látható, hogy a közvetlen kastélykerti rész is felparcellázásra került, három telek épült a kastéllyal szemközti részen.

29. ábra Történeti folyamatábra
forrás: saját készítésű ábra

Az alábbi légifelvételken ábrázoltam (30.ábra) az eredeti birtokhatárt és a nyugati oldalon beépített területeket. Az északi és keleti oldalon nem történt változás területhasználat szempontjából.

30. ábra Beépült területek
forrás: saját készítésű ábra, alaptérkép: google earth

2.1. Problémák

Nagyobb léptékben megvizsgáltam a környező területrészek, illetve a belső területek átalakulását, térbeli, funkcióbeli szerepét.

Az arborétum és kastély környezete jelenleg funkció és hasznosítás szerint van felosztva (kastélykert, déli hozzáépítés, öregkert, újkert, égerlapos terület), ennek következtében hiányzik az egység, a körbejárhatóság a különböző területrészek között.

Az „öregkertben” az eredeti tájképi kert karaktere nem tükröződik, részben a sűrű növényállomány, a rendszeres betelepítések miatt, másrészt a kiteresedések, tisztások kedvező látványok, átlátások feltárlásának hiányában. A külön bejáratok miatt nincs kapcsolat a kastélykert és az arborétum között.

A jelenlegi arborétum bejárati helyzete kedvezőtlen, kissé „sarokba szorított”. Hiányzik egy reprezentatív fogadóter a kastély és a főbejárat előterében.

A kastély előtti terület rendezetlen állapotban van, a meglévő kerítés rossz állapotú. A szemközti lakóházak hátsókertje érintkezik a kastélykerttel, ezek látványa kedvezőtlen a kastély felőli oldalról.

Az újkertben kiépített tóban a szerves anyagok felhalmozódtak, ezáltal csökkent az állatok élettere, a vízbe a település kommunális vize is bejut, ami tovább rontja ezt az állapotot. Nagy mennyiségű csapadék lehullásakor nehezen tudja a vizet tárolni a tó.

A park méretéhez képest a fenntartásban kevés a munkaerő, a teljes területen mindössze 4 alkalmazott dolgozik.

A kastély és az istálló jelenleg funkció nélküli, rossz állapotú, mielőbbi beavatkozás hiányában tovább fog romlani állaguk.

2.2. Vizsgálat összegzése

A vizsgálati részben feltártam az eredeti birtok, tulajdonviszonyok alakulását, a jelenlegi térszerkezet, úthálózat kiépülését. Bemutattam a kastély és arborétum jelenlegi állapotát, rögzítettem a meglévő értékeket, bemutattam a jelenlegi problémákat. A koncepciómban szeretnék a meglévő értékeknek új funkciót adni, azokat bemutatni és javaslatot adni az általam megoldhatónak vélt problémákra.

3. Koncepció

A koncepciómban az egyes részterületeket (kastély előkert, régi kert, újkert, égerlápos terület) terveztem összekapcsolni.

Készítettem egy koncepciót a teljes területre, illetve egy részletesebb koncepciót a kastély közvetlen környezetére, továbbá az arborétumhoz később hozzácsatolt déli kiszögellésre. A koncepcióban a következő célokat terveztem elérni:

- a kastély és az arborétum egy bejárati részre való felfűzése
- az arborétum keleti végében található égerlápos terület feltárása
- belső területek összekapcsolása, meglévő értékek feltárása
- jelenleg kihasználatlan épületek (kastély, egykori istálló) funkciójának meghatározása
- gazdasági, látogatói parkolók különválasztása, látogatói parkoló kibővítése

- reprezentatív kastély előkert kialakítása
- az eredeti főbejárat visszaállítása
- a főbejáratnál a fogadótér kibővítése
- a déli kiszögellésben az úthálózat átalakítása

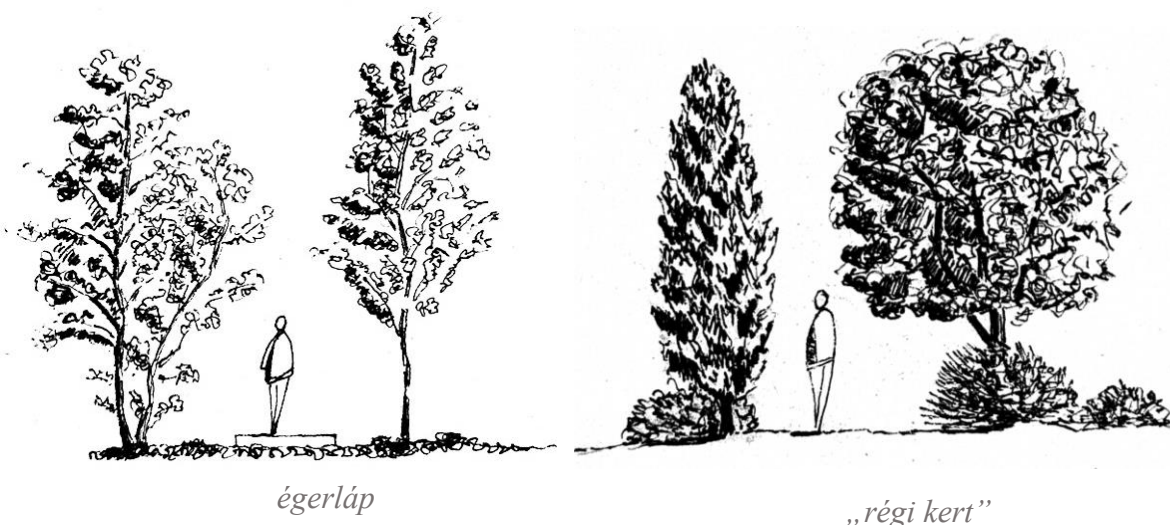
3.1. Kastélykert és arborétum átfogó koncepció (K1 tervlap)

A koncepciómban a kastélykertbe és az arborétum területére is szórt burkolatot terveztem, ezzel hangsúlyozva az egységet a területrészek között. Az általam tervezett területrészekben az átszelt kör motívuma, ami egységesen megjelenik (égersétány formája, délkeleti területrész útvonala, előkert fókuszpontja). A részek felfűzésére egy tanösvényt terveztem, amely körbevezeti a látogatókat a teljes területen.

A területrészek karakterét a növények szintje, textúrája és sűrűsége (31. ábra) ami elkülöníti, és szemlélteti, hogy különböző korszakokban lettek megalkotva. Ebben szerettem volna egy fokozatosságot belevinni, ami a kert leghátsó részétől indul és az előkertben végződik.

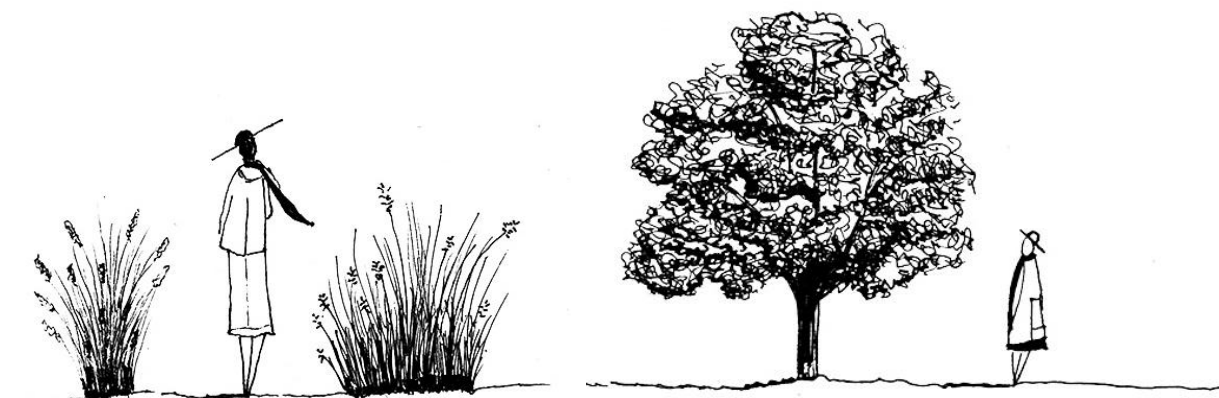
Az égerláp területen a fapalló alatt van a termőréteg, felettünk az égerfák, és nyírfák rezgő levelei engedik át a napfényt, itt szellősebb a lombkoronaszint. Az újkerti részben a tó körül ritkásabb, parkosabb kialakítás a jellemző, kevés talajtakarócserjével. A régi kertben sötétebb, zártabb a térérzet az örökzöldek és a zárt növényállomány miatt.

Az általam tervezett részen lágyabb a növényzet textúrája, nagyobb díszfüvek kísérik a kanyarodó útvonalat. A kastélykertben teljesen eltűnik a cserjeszint, a fák határozzák meg a térszerkezetet, egy nagy összefüggő gyepfelülettel.

„újkert”

új útvonal

kastély előkert

31. ábra Részterületek karakterei
forrás: saját kézi rajz

Tanösvény

A területrészek összekapcsolására egy 13 állomásból álló tematikus tanösvényt terveztem, amely feltárja és bemutatja az egyes állomások különleges növényfajtaát, illetve a területrészen meghatározó növényi szintezettséget és annak élővilágát:

- kastélykert - gyepszint
- déli kiszögellés - cserjeszint
- „öregkert”- alsó lombkoronaszint
- „újkert”- vizes élőhely
- égerláp - felső lombkoronaszint

32. ábra Tanösvény állomásai és tematikája
forrás: saját készítésű ábra, kézi rajz

Égerlápi sétány

Az arborétum keleti végében lévő égerláp feltárására egy fapallós sétaösvényt terveztem, mely lehetővé teszi az égerláp élővilágának bemutatását, illetve a belső részek feltárását (33.ábra) A sétaút a tó körüli útból indul ki és ahhoz csatlakozik vissza.

*33. ábra Fapallós égersétány
forrás: saját készítésű látvány*

Épületfunkciók

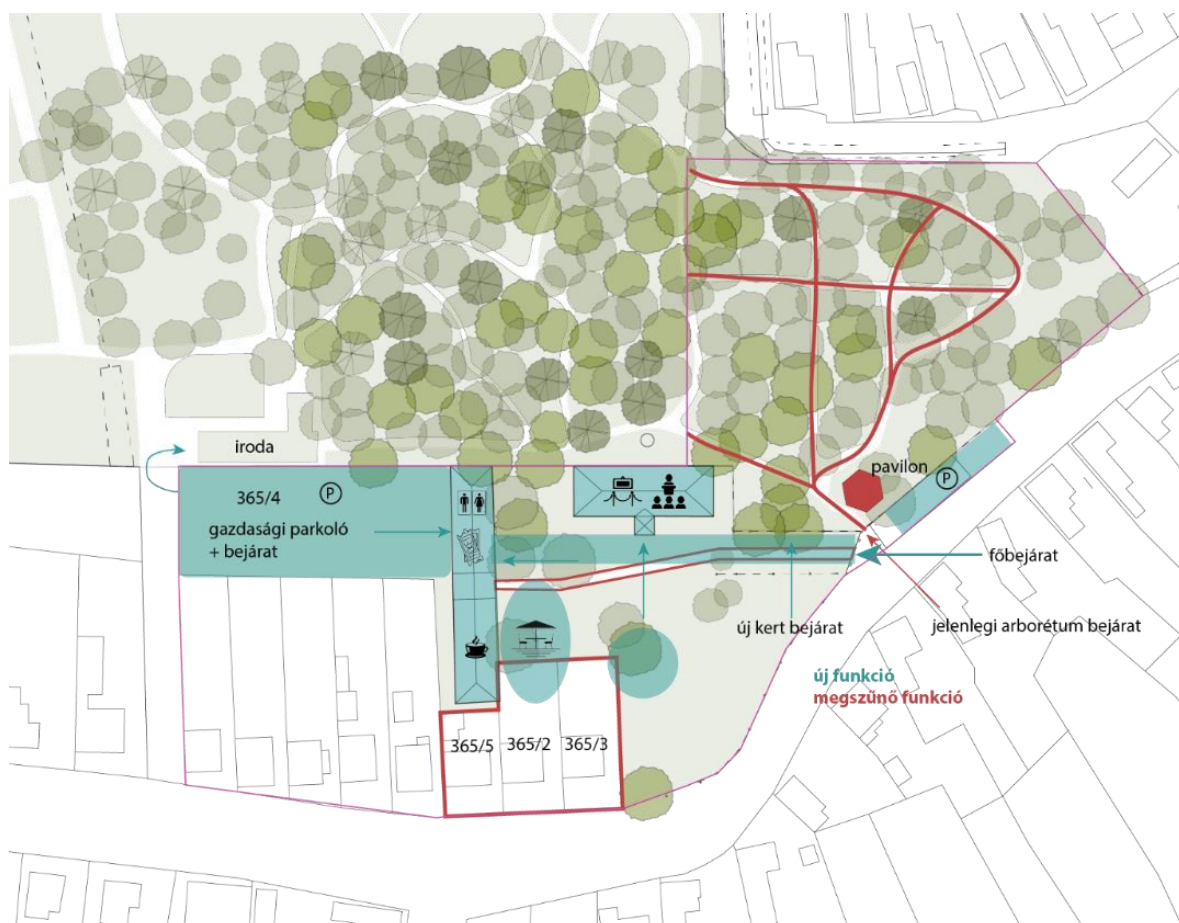
A kastély épületének több funkciót jelöltem ki. A felső emeleten egy állandó kiállítás kapna helyet, ahol a Buttler és Kovács családról, illetve a birtok történetéről lenne lehetősége az ide látogatóknak betekintést kapni. Az alsó szinten rendezvény- és konferencia központ kapna helyet, illetve egy oktatási helység, ahol a MATE gyöngyösi kampuszáról érkező hallgatóknak illetve társszakmabeli tanulóknak lenne lehetőségük szakmai ismeretüket bővíteni.

Az istálló hátsó részében (háromhajós boltozatos rész) egy kávézó és egy időszakos kiállítás kapna helyet, ahol a környékbeli művészeknek lenne lehetőségük bemutatni alkotásaikat

(festmény, fotográfia). Az épület hátsó részében (későbbi hozzáépítésű épületrész), kapna helyet az arborétum jegypénztára és a mellékhelységek.

3.2. A kastély előkertjén átalakuló funkciók és koncepcióterv (K2 tervlap)

Az arborétum jelenlegi bejáratát áthelyeztem az egykori kertbejáráthoz, ami a kastélykertből nyílik, így egy főbejárat működne a teljes területen. Az arborétum önálló bejárata a kastély előkertjéből nyílik, az eredeti Kovács féle kialakítás szerint. A pavilont, amely jelenleg jegypénztárként működik, megszüntetem, ez a funkció átkerül az istálló épületébe. A kastélykertben létrehozok egy főtengelyt, ami összeköti a kertbejáratot, kastélyt és az istálló épületét, illetve egy fókuszpontot, ami a kert közepén kap helyet. Az istálló mellett terveztem egy kültéri teraszt a beltéri kávézó kiegészítéseként. Ideáltervként a három telket (365/3, 365/2, 365/5 hrsz.), - melyek a kastély előkertjében találhatók - megszüntetem és integrálom az előkert kialakításba.

34. ábra Tervezett funkciók a kastély előkertjében
forrás: saját készítésű ábra

Az istálló épülete mögötti telekre, amely a kastély területéhez tartozik (365/4 hrsz), és jelenleg kihasználatlan, áthelyeztem a gazdasági bejáratot és dolgozói parkolót. Így az itt dolgozók könnyen meg tudják közelíteni a gazdasági irodát és a parkot is egy külön bejáraton, a látogatóktól elkülönítve. Az istálló épületén, a Ny-i oldalon nyitottam egy hátsó bejáratot, így a gazdasági udvarból elérhetőek lesznek az arborétum üzemeltető kiszolgáló egységek (kávézó, pénztár).

A területhez később hozzácsatolt délkeleti területrészen új útvonalat terveztem, amely funkcionálisan összekapcsolja az újkerti bejáratot és a régi kert úthálózatát (K2 tervlap). Ezt a területrészt úgy terveztem kialakítani, hogy nagyobb összefüggő területrészek jöjjenek létre, ahová néhány helyen lehetőség van bemenni a belső területekre. A belső területre fa bútorokat terveztem. Az ívesen kanyarodó út mellé nagyobb díszfűveket terveztem.

A főbejárat előtti fogadóteret kibővítettem, a látogatói parkolót déli irányba feljebb helyeztem, illetve kibővítettem hatályos szabvány szerint és fásítottam. A főbejárat előtti fogadóteret gyalogosan megközelíthető a parkoló mögötti járdáról, illetve a szemközti járdáról, (amihez egy zebrát terveztem).

A kastély előkertjében a főhomlokzat előtt középen egy kör alakú kiülőt terveztem, ahonnan kedvező rálátás tárul a homlokzati részre. Itt helyet kapott egy félkör alakú, sima víztükrű, letisztult formájú medence, mellé padokat helyeztem el félkörben, a burkolat minősége terméskő (K2, K5 tervlap). A kastély előtt egy díszesebb évelőágyás hangsúlyozza ki a homlokzati részt. Az előkertben ugyanakkor egy geometrikus, letisztult formavilágot tervezek létrehozni. Talajtakaró cserjéket a szegélyterületekre, sarkokba terveztem térformálás céljából. Fontosnak tartottam, hogy megtartsam a főútról az épületre feltáruló látványt, ezért terveztem lazább térszerkezetű kiültetést a díszkerítés mentén.

Az egybefüggő gyepre ezen a részen is fa bútorokat (függőágy, napágy) helyeztem el (K4 tervlap). Ezzel azt szerettem volna elérni, hogy élőbbé váljon ez a terület, ne csak a reprezentáció domináljon, hanem az emberek tudjanak kiülni, kifeküdni és tetszés szerinti helyről megfigyelni, felfedezni a kastélykertet. A kültéri (kávézó) teraszt a volt istálló épülete elé terveztem, innen belátható a teljes előkert. A gazdasági parkolóba szabvány szerint terveztem a parkolókat.

3.3. Anyaghasznát

Anyaghasználat szempontjából a kültéri bútoroknál a fa a meghatározó. A kávézó egy emelt fateraszon kap helyet, illetve az égerlápi sétány is fapallós úton vezet végig. Az irányjelző oszlopoknál, illetve információs tábláknál a corten acél is megjelenik kis részben.

35. ábra Információs objektumok előképek
képek forrása: internet

36. ábra Tervezett bútorok előkép
képek forrása: internet

3.4. Növényalkalmazás

A kastély előkertjébe olyan fákat terveztem szoliterként ültetni (K3 tervlap), melyeket a dendrológiai kertekben is előszeretettel alkalmaznak dísznövényként és szárazságtűrőek:

- *Platanus x acerfolia*
- *Fagus sylvatica*
- *Ginkgo biloba*
- *Liliodendron tulipifera*
- *Juglans nigra*
- *Pyrus nivalis* 'Kartália'

A látogatói parkolóba, illetve a gazdasági parkolóba sorfának alkalmas, tágtűrűsű fafajokat terveztem (K3 tervap):

- *Tilia cordata* 'Greenspire'
- *Pyrus comunis* 'Beech hill'

A kastély előkertjébe javasolt szárazságtűrő talajtakarócserjék:

Euonymus fortunei 'Horts
Blaze'

Cotoneaster dammeri 'Coral
Beauty'

Lonicera pileata

Az új útvonal mellé az alábbi szárazságtűrő díszfüveket javaslom kiültetésre:

Pennisetum alopecuroides

Festuca glauca
'Elijah Blue'

Stipa Pony Tails

Imperata cylindrica 'Red
Baron''

Miscanthus sinensis 'Little
Zebra'

Muhlenbergia capillaris

37. ábra Tervezett dísznövények
képek forrása: internet

Összefoglalás

Munkámban egy jelenleg funkció nélküli, leromlott állapotú kastély, illetve az egykor hozzátartozó arborétum újrahaznosítására adtam javaslatot.

A méltó elődök hozzáértő és önzetlen munkáját próbálom folytatni és kiegészíteni, kiindulva a természetföldrajzi adottságok és épített értékekből. Célom azon hibák kijavítása, amelyek a nem megfelelő hasznosításból és gondatlanságból adódtak (1950-1790)-es évek.

Szem előtt tartottam a mai kor igényeinek megfelelő rekreációs hasznosítást, illetve az oktatást és a kutatást szolgáló kialakítást.

A vázolt célkitűzéseken belül igyekeztem a terület történetét részletesen bemutatni (kastély, eredeti birtokviszonyok változása) utalva a jövőbeni hasznosításra és a jelenlegi értékek bemutatására. A fejlesztési javaslatot az arborétum botanikai értékeit, különböző élőhelyek jellegzetességeit előtérbe helyezve alakítottam.

Javaslataimmal próbáltam az arborétum különböző részeihez a megfelelő beavatkozásokat megtalálni, hogy a terület teljes egésze megismerhetővé váljon. A tematikus tanösvényrészek kialakításával az egyes növénytársulási típusokat kívántam bemutatni a meglévő állomány jellegzetességéből kiindulva.

Az épületek hasznosításánál figyelembe vettem a helyi igényeket is (közösségi terek kialakítása), amelyben bemutatom a kastély és a birtok történetet (eleget téve az ismeretterjesztő funkciónak), melynek egyik célja, hogy a helyi lakosság is magáénak érezze a kastélyegyüttest.

A kültéri hasznosításnál egy új reprezentatív kastélykertet terveztem, amely méltó kiindulási gyülekező pont a kastély és arborétum bejárására.

Mindezen beavatkozások biztosíthatják az épített és természeti környezet további fennmaradását, egyben szolgálva a helyi lakosság és a turizmus igényeit, valamint segíti az oktatási és kutatási tevékenységeket. E célok elérésével egy értékes kulturális színpont jelenhet meg a település életében.

Irodalom és forrásjegyzék

- Borovszki, S. (1896-1914). Borovszki Samu: *Magyarország vármegyéi és városai. Heves vármegye*. Budapest: Országos Monográf Társaság. 1896-1914.
- Élesztős, L. (1994). Élesztős László: *Magyar Nagylexikon. II. Kötet*. Budapest. 1994.
- Juan, A., Feldi, I., & László Juan Alberto, Feldi István, László Csaba: *Erdőtelek, Buttler kastély kutatási dokumentáció*. Műemlékvédelmi dokumentációs tervtár. (é.n.)
- Kiszely Tóth, A. (2021) Kiszely Tóth Anett: *A gróf Buttler család története és „különös” kastélya Erdőtelken*. 2021. (1-15 p). Forrás: <http://www.erdotelek.hu/index.php/latni/butler-kastely/a-buttler-csalad-tortenete>
- Kiszely Tóth, A. (2021) Kiszely Tóth Anett: *A gróf Buttler-család különös kastélyának története*. 2021. Forrás: <https://www.sumidamagazin.com/2021/02/24/a-grof-buttler-csalad-kulonos-kastelyanak-tortenete/>
- Lapsánszky, A. (2013). Lapsánszky András: *Közigazgatási jog III., Humán közszolgáltatások igazgatása, 314 Kövtv. 36. § (1) bekezdés 2013*.
Forrás: https://mersz.hu/keres/t%C3%B6rt%C3%A9neti%20kert/hivatkozas/wk52_160_p10#wk52_160_p10
- Muraközy, T. (1963) Muraközy Tamás: *Kertészeti Lexikon*. Budapest 1963. 128p
- Novák, K., Tarjányi Ferenc, & Festi. (1986) Novák Károly, Tarjányi Ferenc, Festi: *Az erdőteleki arborétum*. (k.n.) 1986. 1-9p.

- Tar , T. (2002) Tar Teodóra: *Zöld könyv, Budapest természeti környezete mint közművelődési színtér..* (S. S. Ágnes, Szerk.) Budapest.2002
- Temesi, I. (1980). Temesi Ida: *Erdőtelek, Arborétum. Tájak Korok Múzeumok Szervező Bizottsága az Országos Környezet* 1980.

Jogszabályok, műszaki leírások

1997. évi LIV. törvény, III. fejezet A műemlékvédelem sajátos tárgyai, Történeti kertek. (1997.VI.25.). Forrás: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700054.TV>
2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről, 2. Fejezet, MŰEMLÉKVÉDELEM. (2001). 28. bekezdés. Netjogtár. Forrás: <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A0100064.TV&targetdate=ffffff4&printTitle=2001.%20%C3%A9vi%20LXIV.%20t%C3%B6rv%C3%A9ny>
2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről, Értelmező rendelkezések. (2001). 7. bekezdés, 6-7.pont. Netjogtár. Forrás: <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A0100064.TV&targetdate=ffffff4&printTitle=2001.%20%C3%A9vi%20LXIV.%20t%C3%B6rv%C3%A9ny>
- ICOMOS. (1981). Firenzei Karta, *A történeti kertek kartája. Budapest.1981.*
Forrás:<http://icomos.hu/datas/kartakkonyve/2d1be8f3a882b152d52fe689644a8ace.pdf>
- Buttler-Kovács-kastély felmérés, lsz: 40466, tsz:2234.

Internetes források:

- Erdőteleki arborétum honlapja <https://erdotelkiarboretum.uni-mate.hu/>
megtekintés időpontja: 2023.06.10
- Bükki NP. honlapja <https://www.bnpi.hu/hu/reszletek/erdoteleki-aboretum>
megtekintés időpontja: 2023.07.10
- Erdőtelek honlapja <http://www.erdotelek.hu/index.php/latni/arboretum>
megtekintés időpontja: 2023.05.10
- Természetjáró <https://www.termeszetjaro.hu/hu/poi/termeszetvedelmi-teruelet/> megtekintés időpontja: 2023.06.10

Ábrajegyzék

1. ábra Elhelyezkedés, megközelítés	6
2. ábra Környező területhasználat	7
3. ábra Gróf Buttler János és Gróf Döry Katalin.....	10
4. ábra Idősebb és ifjabb Kovács József.....	11
5. ábra Tulajdonviszonyok időrendi alakulása	12
6. ábra A kastély bejárata	13
7. ábra Egykori főbájarat oszlopos kerítése	14
8. ábra Háromhajós boltozott istálló.....	15
9. ábra A kastélyhoz vezető út az egykori kertbejárattal.....	16
10. ábra 1975 bővítési helyszínrajz	18
11. ábra Beállt növényállomány a tó körül.....	18
12. ábra Történeti idővonal	19
13. ábra Első, második katonai felmérés	20
14. ábra Erdőtelek helységének térképe (1838), Harmadik katonai felmérés.....	20
15. ábra 1885 kataszteri térkép, 1935 kataszteri térkép	21
16. ábra 1960 topográfiai térkép, 1965 légi felvétel.....	22
17. ábra Történeti folyamatára	34
18. ábra Beépült területek.....	35
19. ábra 1972 kézi helyszínrajz	23
20. ábra Úthálózat alakulása.....	24
21. ábra Úthálózat kialakulása.....	24
22. ábra Úthálózat kialakulása_ folyamatára	25
23. ábra Kastélykert és főbejárata jelenlegi állapota.....	26
24. ábra Jelenleg a kastélyhoz és arborétumhoz tartozó területek	27
25. ábra Jegypénztár pavilonja és kökerítés	28
26. ábra Feltároló látványok.....	29
27. ábra A terület értékei	30
28. ábra Örökzöldek és lomhullatóak együttes kompozíciója a szigeten.....	32
30. ábra Felmért növények százalékos eloszlása	33
29. ábra Fekvő habitusú idős tuják meghatározó karaktere a kertben.....	33
31. ábra Részterületek karakterei	38
32. ábra Tanösvény állomásai és tematikája	39

33. ábra Fapallós égersétány	40
34. ábra Tervezett funkciók a kastély előkertjében.....	41
35. ábra Információs objektumok előképek	43
36. ábra Tervezett bútorok előkép.....	43
37. ábra Tervezett dísznövények.....	45

Mellékletek

1.sz. függelék: Eredetiségi nyilatkozat

2.sz. függelék: Konzulensi nyilatkozat

M.1. melléklet: Felmért növények táblázat

M.2. melléklet: Térképek, légifelvételek, fényképek a vizsgált területről

M.3. melléklet: Tervlapok

Tervlapok:

- H1 Helyszínrajz (1:1000)
- H2 Értékes faállomány (1:1000)
- K1 Konceptió (1:1000)
- K2 Konceptió-részterület (1:500)
- K3 Konceptió-tervezett díszfák (1:500)
- K4 Kastélykert-metszet (1:200)
- K5 Részletrajzok (1:10, 1:20)

NYILATKOZAT

diplomadolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: Dezsény Katalin
A Hallgató Neptun kódja: HA88IQ
A dolgozat címe: Az erdőteleki arborétum fejlesztési koncepcióterve
A megjelenés éve: 2023
A konzulens intézetének neve: Tájépítészeti és Díszkertészeti Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Kertművészeti és Kertépítészeti Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott diplomadolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

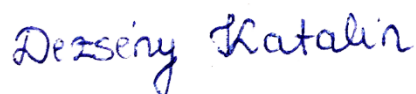
A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemitulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: 2023. 11. 06.

Hallgató aláírása

NYILATKOZAT

Alulírott **dr. Takács Katalin**, Dezsény Katalin hallgató (Neptun azonosítója: HA88IQ) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a diplomadolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A diplomadolgozatot a záróvizsgán történő védeésre javaslom / nem javaslom¹.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*2}

Kelt: Budapest, 2023. év november hó 6. nap

Takács Katalin

belső konzulens

¹ A megfelelő aláhúzendó.

² A megfelelő aláhúzendó.